

اولیٰ نمبر

برخی سنہ

دار الفنون الکلیف الکلیف الکلیف

تاریخی ، اجتماعی ، دینی ، فلسفی

آگستوس — ۱۹۲۶

شہزادہ بائی — اوقاف مطبعہ سی
۱۹۲۶

شهرستانی

۱

آلنجی عصر هجری بنک ابتداری، (۱۱۱۵ - ۱۱۲۰ م) تورك و عرب دنیاسنك اك قاریشیق حادثه لریله دولودر .

ملکشاهك نفوذ شخصیسی و وزیر کیر نظام الملك حسن طوسینك دهای اداریسق افول ایتدیکی کوندنبری اطرافده قاریشیق لقلر باشلامشدی .

طرخان خاتون شاطنق، اوغلی محموده تأمینه چالیشیور. علم و ادبیاتك حامیسی «برکیارق» ایله مجادله باشلایور. محمود، اورتادن چکیلنجه برکیارق قارشق عموجه سی «تس» و صوگرا محمد جیقور. محمدك وفاتی اوزرینه برادری سنجار و اوغلی محمود حرب ایدیورلر .

بری طرفدن سلطان الدوله برادری بهرامشاه ایله مجادله ده.. علی بن سکمان بصره یی استیلا ایدیور. بغداد اوردوسی حرباً مکینه کیریور و شامده سلجوقیلر، صوگ کونلرنده .. عین کونلرده صلیب اوردولرینك توالی و تهاجمی ایله خلقل اضطرابی آرتمشدر. شام تهلکده ... بغداده آقین آقین ملتجیلر کایور. بوتون املاک فرنگ تجاوازانیه قارشق باغلانمش اولماسنهر غمآتورک قهرمانلرینك و اوردولرینك آرا لری تألیف ایدیله میور. بونکله برابر یاغازی، باصقینلرینه دوام ایدیور و حاجی استرداد ایدیور (۵۱۲ هـ - ۱۱۱۹ م) .

بوصیرالده حسن صباحك آلوندیردیکی فساد اوجاغی اك مدھش تخریباتی اجرایه باشلامشدر .

موتہ محاصره لری، اك قاتلی حادثه لرده صحنه اولیور. طوس جوارنده علی بن موسی الرضا مشهدنده برعلوینك بعض علمایه حرف اندازلنی یوزندن چیقسان کورولتو، بالاخره

طرفدارلرینک التحاقیله اوزون برداخلی حربیه منجر اولیور. برطرفه منسوب اولانلر ، دیگر طرفک مالارینی یغما ایدیورلر و آرتق جمعلری نماز قیلینماز برحاله کلیور . بغداد ایله بغدادک بویوک بر محلهسی اولان کرخ آراسنده قرمطیلر فعالیتده ... یولار که سیلمش ... حجاز یولنده امنیت یوق. حاجیلر یولارده قتل ایدیورلر. تشکل ایدن خفی جمعیلر ، شهرده علمایی تهدید ایدیور و جامعلرده وزرای قتل ایدیورلر . بغداد بویوک تهلککلر کچوردی. بوسنهلرده مثلنه تصادف ایدیلهمیه جک درجه ده معمور اولان بوشهر ، مختلف مذهبلر یوزتدن خرابه یوز طوتمشدی . شیعیلرله سنیلرک امامت مسئلهسی اطرافنده ، خنبیلرله شافعیلرک تشبیه و تنزیه مسئلهلرنده اختلافاتی ، نهایت عوامه قدر سرایت ایدیور و کونلرجه بغداد سوقاقلرنده قانلر دوکولیوردی . عین کونلرده بویوک برزلزله و صوکر ا بویوک بریانغین بغدادک منظره سی دکشدیرمشدی . دنیانک اک بویوک دارالفنونی اولان نظامیه مدرسه سنک بعض اقسامی ، کتبخانه سی ایله برابر یانمش ، یالکنز مدرسه منتسبینه ک قدرشناس همتلریله کتابلر قورتلمشدی . [۱] بونکله برابر یوحادثات ، هرکسک روحنه بر فعالیت ویرمش . هر صنف خلق کندی دائره سنده حرکت کیش و محیطک قاریشیقلغنه رغماً بویوک برانتباه حاصل اولمش ایدی . تورک قوماندان و قهرمانلری آرانلنده کی مجادلده دن فرصت بولدقجه شهاملر یارادیور و تورک اوردولری ، اک بویوک قدرت و مهارت حربیه سنک شاه اثرلینی وجوده کتیریورلردی . سیاحلر ، مدققلر ، عالمر اک قورقونج تهلککلری استخفاف ایدهرک شهردن شهره تبع و تفیض مقصدیله کزیورلر و تورک عالمری لایموت اثرلینی ابداع ایدیورلردی . ایشته بوصیرالرده ایدی که شهرستاندن بری ، هنوز عمرینک دورکاله کیردیکی برچاغده مملکتنده تحصیلی ا کمال ایتدکن و او جوارده کی علمادان تفیض ایتدکن صوکر ا طالع علمیسفی آرامق ایچون بغدادک خراسان قابوسندن ایجری کیریور ، مجادله و مناقشه حیاته آتیلیوردی .

۲

بغدادده علمی حیات اک یوکسک درجه سنه واصل اولمشدی . آلپ آرسلانک و اوغلی ملکشاهاک قیمتدار وزیرى نظام الملکک هجرى دورت یوزاللی دو قوز تاریخنده (۱۶۰۷م) [۱] ابن خلدون جلد ۶ ص ۴۷۷ بولاق . ابن اثیر تاریخی ۵۱۰ و ۵۱۳ سنه لری وقایعی . ابن کثیر و ابن جوزى تاریخلری عین سنه لری .

تأسیس ایتدیکی مدرسه الی سنه لك بر حیات کچیرمشدی . مدرسه، ایلک تأسیس ایتدیکی
وشافی فقهاسندن مشهور ابواسحاق شیرازینک ریاست ایتدیکی کوندنبری مختلف فاکولته لره،
مختلف اختصاص ساحه لینه آیرلمشدی . بالخاصه مدرسه نك دوردنچی رئیس ابو حامد
غزالی نك اساسات کلامیه فی فلسفه و منطق اصولا ریه مدافعه ایتک خصوصنده آج دینی یکی
جیغیر، بویوک بر حرارت او یایدیرمش و مدرسه نك علمی شهرتی آفاقی طوتمشدی . اصفهانده،
ری ده، مراغه ده، تیسابورده، هراتده و خراسانده یتیشهن علماء بر کره بغداد مدرسه سی
زیارت ایتدکچک . کفایت علمیه لینه قانع اولامایورلردی . کندنده صلاحیت کوره نلر نظامیه
علماسی ايله چارپیشمالی ایدی . بوسیله اطرافدن علما آقین آقین کلیورلر و بغدادی مجمع
علما و مرکز علوم حانه کتیریورلردی .

جامعلر و مدرسه لرد، ماعدا وزرا و رجالک قوناقلری علما ایچون اجتماع محلی ایدی .
بویوکلرک و زینکینلرک اک نشئه لی اکنجه سی، علمانی بر برینه چارپیشدیرمق و اونلرک
حیا حله لری اجتماع ایتک ایدی . مختلف شعبه لره منسوب علماء، بواجتماعلره کیدر و مناقشه لره
اشتراک ایدرلردی . اوصیرالرده بغدادده بر نوع علمی محفللر واردی . بوراده علماء
یرلشهرک فلسفی مسئله لره، علمی مناقشه لره مشغول اولیورلردی، اراده جزئیه، حشر
جسمانی، صفات، مسئله لری اک آتشین بر حرارتله قونوشولیور . معتزله ايله اشعریلر
آراسنده علمی مجادله لر دوام ایدیورلردی .

کتاب بابعلری ده عین زمانده مهم بر موقع اجتماعی صاحبی ایدیلر . دکانلری علماء و طلبه
ایچون اجتماعک اولوردی، کتاب استنساخ ایتک اک رواجلی بر صنعت ایدی .
امیرلر و وزیرلر علمانک مظاهرتی تأمین ایچون اونلره بویوک منفعتلر تأمین ایدیورلردی .
درجات تحصیل لیلی و محجانی ایدی .

مذهب رسمی، خنقی و اشعری ایدی . خنبیلر، خنقیلر قدر نفوده مالک ایدی . ماده
حقوقدی اولامقله برابر معتزله نك و صوکر شیعه نك تبعه سی اشعریلردن چوق آزدکلدی .
خارجدن کلن علمایه آروجه عزت و اکرام اولونوز، اعاشه و ابائنه ایدیلیردی . بونلر
کنه یلرینی محیطه طامق ایچون اکثریتله جامعده خلقه و عظم ايله ایشه باشلارلردی .

ابتدالری، خلقک سوبه سنه خطاب ایدن و عوامی علاقه دار ایده چک موضوعلرله فقرات
ایچنده دولاش و غظالر بالاخره کونک مسئله لری و علمی بحثلر حقیقده بیان افکار و مطالعاته
یوکسه لیر و بوضوورتله یا باخیلر، علمی محفللره کندنی نامزدلکارینی وضع ایدیورلردی .

گورده شمشک و بوی اولچمك ايچون يازديني « المصارعة والمضارعة » نامنده كي اثرندن بعض پارچه لر، متواضع برمنقذك مصارعي رد مقصديه يازديني كوچك بر اثرنده كورولمكده در. بونلر خارچنده شهرستانيك ديكر اثرلرينه مطلع دكلنز. شوخالده شهرستاني يي حياتك بوتون تكامليله كورمك املی، تحقق ايدمه چك بروضيت عرض ايدسيور. بوايكي مشكلك فوقده اك بويوك اضطراب ايسه مشاراليهك ترجمه حالنده در.

بزده، تراجم احواله دائر يازيلان اثرلك قسم اعظمنده، مقصده خدمت نقطه نظرندن حائز قيمت اولان جهت لر اهامال ايدلمشدر. بو اثرلرده مشهور آدملره عائد حادثاتك يالكلز مهملری واك عمومي صورتده يازلمش وحيات خصوصيه كاملاً اهامال ايدلمشدر. حالبوكه اهميتسز كورونن بك چوق شيلر واردركه اونلردن مهم نتيجه لر چيقايليردي. روحك مغلق اسراريني يالكلز، حياتك احوال خصوصيه سي افشايدر. بويوك وقعله ره تصنع قاريشه بيلير وبونلر انسانك نه اولديغي دكل نه اولق ايسته ديكني كوستيرير. آنچق اهميتسز كورونن وقعله دردركه حقيقت افاده ايدرلر.

بر شخصيتي طائيق، اونك سير حياتي بوتون آنايله تعقيب ايتك ايله ممكن اولور. بونقطه نظرندن اسلافك ترجمه حال كتابلری بزي اشباع ايتمه يور. تاريخلك، مشهور آدملری وفاتي سنه لرنده ذكر ايتمه لری صفحات حياتيه لرینه اهميت ويرلمه ديكني كوستيرير. تراجمه دائر يازيلان اثرلك اكثريتله انساب وياوفيات نامی آلمالری ده بوتلقتينك اثريدر.

حالبوكه اسناد، روايت و تقدالرجال كي علملك اك موشكاف نظرلرله تعقيب ايدلديكي بر محیطك غنعه سي بويله براهماله واصل اولماق ايجاب ايدردی. بونكله برابر بعض بويوك آدملر حقنده يازيلان ترجمه حاللك استثنا تشكيل ايتديكني اعتراف ايتك ضروريدر. بونلره امرا ووزرا ايله تماس مناسبيله حياتي قسماً تاريخه كچن بعض عالملك ترجمه حاللرينده علاوه ايتك ايجاب ايدر.

بونلر خارچنده علم و فن ويا ادبياته، صرف علم وادب ايچون چالیشانلرك ويا سياسي حیات ايله مناسبته دار اولغه مظفر اولامايانلرك بويوك بريكونی، ترجمه حال نقطه نظرندن بويوك برمحروميته معروض بولونيور.

شهرستانيك حيات خصوصيه و علميه سنه دائر يازيلاجق اولان شو صحيفه لرده، الله كي منابعك بو وضعيتندن دولايي عين محروميته قائلانغه مجبور اولاجقدر.

آراق مناقشه‌لر جامعدن مدرسه‌یه ، خلق آراسنده عمومی اولمقدن طالمیر آراسنده خصوصی مناقشه‌لر ساحه‌سنه انتقال ایدر ونهایت کتاب و قلمه دایانیردی [۹]

شهرستانی‌ده بوتعامله کوره حرکت ایتشدی . جامعه‌کی وعظملری بویوک بررغته مظهر اولمش وعوام آره‌سنده بویوک بر موقع قازانمشدی .

بالا‌آخره وعظمه موضوع بحث ایتدیکی مسئله‌لر یوزندن شهرستانینک شخصیتی ، علمی محفلارده مناقشه ایدلمک باشلادی . بومناقشه‌لری ، مباحثه‌لر و علمی مجادله‌لر تعقیب ایتدی . اکثریتله مناقشه‌لرنده مظفر اولماسی اوزرینه ، شهرستانی حقنده کی دیدی قودیلر آریبور . سربست فکرلری و فلسفی دوشونجه‌لری ، حقنده شه‌لر و ترددلر اویاندریوردی . اشعری مذهبی مدافعه ایتسنه رغماً بعض فکرلرندن و بعض سوزلرندن شیعه‌یه وحقی قلعه‌لیرمه منسوب اولدینی شه‌لری اویانیریوردی . بوضورتله شهرستانینک شخصیتی کیتدکجه کسبه اهمیت ایدیوردی .

مشارالیهک اورتایه آتدینی بعض فکرلر ، بالا‌آخره سنلیرایله شیعیلر آراسنده اوزون مجادله‌لری موجب اولمش و وفاتندن بر جوق‌سنه‌لر صوکراده بومناقشه‌لر دوام ایتمش اولدیغندن بوذاتمه حیات فکریه‌سی برقات‌داها اهمیت قازاندی . حیاتی اکثریتله مناقشه‌لرله کچیرن شهرستانینک اثرلرنده ابن سینا ایله بوی اولچوشمکه قالفان بردعوی و برغرور واردر .

بوعتبارله شهرستانینک حیاتی ، فکرلرینی و اثرلرینی تدقیق ایدهرک افول ایدن شخصیتنه یکی بر ساحت تعین و یرمک ، بوکونک تبع و تدقیق اشتیاقیله دولو حیات فکریه‌سی ایچون بر ضرورت ، بروظیفه حالنه کیرمشدور .

۳

شهرستانینک تاریخده براقیدینی عکسلری آراق ، اثرلرینی تدقیق ایتک و ترجمه‌حالی یازمق وظیفه‌سی اوزرینه آلدیغ دقیقه‌ده آغیر بر مسئولیت آلتنه کیردیکمی و مشکل بروضعیته دوشدیکمی حس ایتدم .

اونک فکرلرینی اکثریتله مذهب مناقشه‌لرینه تخصیص ایدیان اثرلر موضوع بحث ایتدیگندن بو اثرلری آراشدیرمق و قابیشدیرمق ایجاب ایدیوردی .

بوندن ماعدا مشارالیهک آثارندن مشهور جهان اولان «ملل و نحل» ی ایله کلامه داتر اولان «نهایة الاقدام» ی استثنای ایدیلیرسه بوتون اثرلری بزم ایچون مجبولدر . یالکیز ابن سینا ایله [۱] مذکور اثرلردن و ابن صلاح تاریخنندن استفاده ایدلمشدر . راغب باشا کتبخانه‌سی ۹۷۹

کذا، کافی « دن ده استفاده ممکن اولامادی. استانبول کتبخانه لرنده ابن سمعائینک موجود یکنه اثری « کتاب الانساب » ی در . [۱] جالب دقتدرکه سمعائینک تراجم احواله دائر اولان بو مشهور ومعظم اثرنده بزم شهرستانیدن بحث یوقدر . حالبوکه سمعانی (انساب) کتابی شهرستانی طانیقدن چوق صوکره (۵۵۰) تاریخنده سمرقنده یازمغه باشلامشدر . بو اثرنده سمعانی ، شهرستانده هر قنده بر چوق عالم و متخصصلر تیشدیکفی سویلکله اکثفا ایتشدر .

شهرستانی حقنده برنجی درجه صلاحیتدار اولدیغی عرض ایتدیکم و بوگون نسخه لرینی بولامدیقمز شومبعلردن صوکره بزم ایچون ایکنجی درجه ده فقط آله موجود اولدقلری ایچون قابل استفاده منبعلر کلیر . بونلر ذهی و خوارزمی نک اثرلری ، ابن صلاح طبقاتی ، ذهی نک شاکردی طرفندن اختصار ایدیلن اسلام سنه لری تاریخی ، ابن خلکانک و فیات الاعیانی ، معجم البلدان و طبقات سبکی در .

بواثرلرده ، شهرستانی حقنده ویریلن معلوماتک متفقاً و عیناً ابن سمعائینک ذیلندن آلدینی ذکر ایدلمکده در .

ذهی ، ابن سمعائیندن نقل ایدره ک شهرستانینک قلعه لیلره میل ایتدیکفی واونلرک پرویاغاندا جیسی اولدیغی ، اونلرک مقاصدینه خدمتله مهم اولدیغی سویلیوره . لکن ذهینک ابن سمعائیندن نقل ایتدیکی بوسوزلر، مومی الیهک بغداد ذیلنه دائر اولان اثرندن اولماق لازمدر . چونکه یوقاریده کورولدیکی اوزره سبکی اکر شهرستانی اسماعلییه میل ایله مهم اولسه ایدی ابن سمعانی اون ذیلنده ذکر ایتزدی ، دیوردی . حالبوکه سبکی طبقاتنده « بن ذیله مطلع اولدم وبنده اوندن ایکی نسخه واردر ، بونلرده شهرستانی حقنده ویریلن معلوماتدن (برآز صوکره ایضاح ایدیه کک اولان معلومات) فضله سنه مطلع اولامادم بونلر خارجنده مومی الیهدن یالکز بر حدیث وایکی حکایه نقل ایدلمکده در . « دیور و بو حکایه لرده برینی نقل ایدیور . شو حاله نظراً ذهینک، بوروایتی ابن سمعائینک تحیرندن آلمش اولماسی احتمالی قالیور .

[۱] استانبول کتبخانه لرنده « انساب سمعانی » نامی آتنده متعدد نسخه لر واردر . بواثر، آوروپاده طبع ایدلمشدر . فقط بونلر، اصل سمعائینک انسابه دائر سکز جلدک مفصل اثرینک مختصری اولان عزالدین جزرینک اثریدر . ابوسعید عبداللیم ابن السمعانی ۵۰۴ تاریخنده مروده دوغمش ۵۶۲ تاریخنده وفات ایشدر . مرو حقنده ۳۰ جلدن عبارت مفصل بر تاریخی و (۱۵) جلدن عبارت بغداد تاریخنه ذیلی واردر . مؤلفک تحیر نامنده کی اثری حقنده معلوماته دسترس اولامادم .

کرچه ایلریده کوروله جکی وجهله مشارالیه، ترمید نقیبی سید مجدالدین علی الموسوی به یارانغه چالیشمش ایسه ده سیدک تاریخده بویوک بر موقع احراز ایدمه مه سی شهرستانی بی ده بویله بر طالع دن محروم ایتشدرد .

حقیقت آرانیرسه بویکیلی حقه ده یازیلان یازیله ترجمه حال دینه من . نته کیم اثرلی کاملاً تدقیق ایدله دیکه بر مؤلفک شخصیت علمی سی ده تعین ایتمش اولماز .

بو اعترافلر منزه اوزریمزه چوکن ثقلی بر درجه تخفیف ایتمش اولاجغمزدن شیمدی شهرستانینک ترجمه حالی بولایلیدیکمز قادار یازمق تاریخده براقیدینی عکسلری آله ایتدیکمز اثرلردن آراشدیرمق و حیات علمی سی موجود کتابلرندن چیقارمق کبی داهامعین، مشکل اولمقله برابر داهامحدود بروظیفه قارشوسنده قالمش اولیوروز .

۴

ترجمه حال نقطه نظرندن شهرستانیدن بحث ایدن یکانه منبع «ابوسعبد عبدالکریم بن سمعانی» نک بغداد تاریخ مشهورینه یازدینی «ذیل» در . ابن سمعانی شهرستانیدن بغداد کلوب کیمه سی اعتباریله بحث ایتمش و کندیسيله بالذات کوروشمش اولد یغندن مشارالیه حقه ده افاق تفک معلومات ویرمشدرد . بغداد مورخی اولمق اعتباریله سمعانی دن فضله سی بکله نه مزدی .

فقط معاصر محررلردن شهرستانیدن بحث ایدنلر ، اونک حقه ده فضله و مفید معلومات ویرمیورلر . کافی صاحبی شهرستانی ایله کوروشمش و تاج الدین سبکی نک ، طبقات کبراسنده نقل ایتدیکنه باقیلیرسه شهرستانی ایله آرامزده اوزون محاوره لر و مناظره لر اولوردی ، اکر شهرستانینک اعتقاد خصوصنده صایققلنی و اهل زیغ و لحاده میلی اولماسه ایدی ، اسلامده امام اولوردی ، دیور و بر طاقم تحریضانده بولونیورمش .

سبکی دیورکه « ابن سمعانی نک » تحبیر « نامنده کی اثرنده مشارالیهک الحاد ایله و اسماعیلیه میل ایله و شیعیلکده آزعینلق ایله مهم اولدینی ذکر ایدلکده در . ابن سمعانی نک بوسوزلرینک نه دن نشأت ایتدیکنی بیلمیورم . ابو الفتح شهرستانینک اثرلی یونک عکسنی افاده ایدیور . و بکا اولله کلیورکه بو ، ابن سمعانی نک تحبیر کتابنه صوقولمش بردسیسه اولاجقدر ، عکسی تقدیرده شهرستانی بی ذیلده ذکر ایتزدی . »

بوسطرلر ، ابن سمعانی نک شهرستانیدن بحث ایدن دیکر بر اثرینک موجودیتنی خبر ویریور . فقط مع الاسف استانبول کتبخانه لرنده ابن سمعانی نک نه ذیلنی نه ده « تحبیر » نی بولامادم .

حیمش که، بن شهرستانی که کندیسندن تاریخ ولادتش صورت، ۴۷۹ اولدیغنی سویلدی. بونی نقل ایتمکله برابر ابن خلکان، دیور که بن مشارالیهک ولادتک (۴۶۷-۱۰۷۴) تاریخنده اولدیغنی مسوده لریمک برکنارینه قید ایتیمش. فقط بونی زردن نقل ایتدیگمی بیلیمورم. بونارینخی ذهی مختصرینک یوقاریده اشارت ایدیلان سوزی تأیید ایدر. مؤخر اثرلرده بونی قبول ایتمشلردر. طبقات شافیه (فاتح ۴۱۸) ده بونی قید ایتمشدر. بونلر، بوقید ایچون منیع کوستره مش اولدقلری خالده سوزلری شایان ترجیخدر. چونکه سمعائینک روایتی نظر دقته آلاحق اولورسوق شهرستانی مک اوتوز یاشلرنده بغدادده کندیسی طائمش اولماسی لازم کیرکه بو، عالم اولق نقطه نظرندن قبول ایدیله بیلیرسه ده، عوام نظرنده مقبول اولق و شهرت قازانق نقطه نظرندن مستبعددر. اگر بونقظه ده برفوق العاده ک اولسه بیدی، مورخلر اونک کنج یاشنده مشهور بز واعظ اولدیغنی قید ایتمکی اهل ایتملردی.

شهرستانی مک محل ولادتی اولان شهرستان، مشارالیهک دوعدین صیرالرده معمر برقصه ایدی. بوکا خراسان شهرستانی دینور. نیسایورایله خوارزم آراسنده و خراسان حدودنده در. یوقصیه، مأمونک خلافتی زماننده خراسان امیری عبدالله بن طاهر طرفندن تأسیس اولونمشدر. بوراده بر جوق علما و متخصصلر، سمعائینک، انسبند بحت ایدلکیکنه کوره بر جوق عالمز یتیمشدر. ابوالفتح شهرستانینک ده ایلمک تحصیلی بوراده کوردیکی و علم سوداسنه بو محیطک تأثیریه دوشدیکی آکلاشلمقده در.

بالا آخره شهرستانی، تحصیل و تتبع اشتیاقیه اختیار سفر ایدرک بر جوق متخصصلردن اختصاص دائره سنده کی درسلی اوقومشدر.

فقهی، طوس قاضیسی و امام غزالی نک درس آرقاداشلرندن اولان خواجه احمد خوافی (وفاتی ۵۰۰) دن اوقومش.

اصول و کلامی استاذ ابونصر بن استاذ ابوالقاسم القشیری دن تحصیل ایتش و آبروجه استاذ ابوالقاسم الانصاری دن ده کلام درسلی آلمشدر.

بالا آخره، مدرسه لری و بالخاصه نظامیه مدرسه سی ایله مشهور اولان نیسابوره کیده رک آوراده ابوالحسن علی بن احمد المدینی دن و سائر محدثلردن حدیث تلقی ایتمشدر.

ابن سمعانی بونی نقل ایتدکن صوکر کندیسنک ده ابوالفتح شهرستانین حدیث اخذ ایتدیگنی سویلیور. [۱]

(۱) یاقوت حموی، ابن خلکان، تاج الدین سبکی بومعلومانده متفقدرلر.

ذهینک مختصر ندهده [۱] شهرستانیك علم نظر واصولده مهارتندن وباطنیه مذهبی ایله مهم اولماسندن باشقه شایان نظر بر قید یوقدر . یالکیز سکسان بر یاشنده وفات ایتدیکنه . دائر صراحق، ایلریده ابن خلکانده شهرستانیك تاریخ ولادت اولق اوزره هجری دوت یوز آتمش یدی کوسترله سنه نظر دقتمزی جلب ایده جکدر .

ابن صلاحك طبقاتنده شهرستانی به تخصیص ایدیلان سطرلری سبکی عیناً نقل ایتمشدر [۲]. خوارزمی ، شهرستانی حقنده جلب دقت اولارق یالکیز شو سوزلری سوله یور : « شهرستانی فیلسوفلرك مذهبلینه یاردیم ایتك واونلری مدافعه ایتك خصوصنده مبالغه ایدیوردی . »

بوراده موضوع بحث ایتدیكم اثرلردن یالکیز اوچی قالیورکه بونلر، عین منبعدن عین چرچیه داخلنده استفاده ایدهرك شهرستانیك ترجمه حالی یازمشلردر . بزده بونلرك ویردیکی معلوماتی بر آز تنظیم وتصنیف ایله تاریخ صیراسیله یازاجغز . شوراسنی عرض ایدهلم که بو اثرلردن ماعدا شهرستانیك بحث ایدن بر طاقم طبقات وتراجم احوال کتابلری واردرکه بونلر تماماً شو عرض ایتدیكم منبعلردن استفاده ایتمشلردر . طبقات شافیه نامی آئنده کی اثرلرك همان هبسی شهرستانیك بحث ایتمشلر و ویردکاری معلوماتی عیناً ابن خلکاندن ویا ابن صلاحدن نقل ایتمشلردر . بونلرده فضله برشی کوروله مه مشدر .

۵

شهرستانی ، تاریخده « ابوالفتح شهرستانی » ، یاخود « شهرستانی الافضل » عنوانلریله آکیلیر . اسمی محمددر . (الافضل) عنوانی کندیسنه بالاآخره شهرت علمیه سنه بناء ویرلشدر . [۳] کنیه سی ابوالفتح محمد بن ابی القاسم عبدالکریم ابن ابوبکر احمد شهرستانی در . ابن سمعانیدن نقل ایدیلان برسوزه کوره شهرستانی (۴۷۹ هـ - ۱۰۸۶ م) تاریخنده شهرستانده دوغمشدر . بونی سبکی وابن خلکان متفقاً قید ایدیورلر . ابن سمعانی کتاب الذیلده

(۱) آياصوفيه كتيخانه سی : ۳۰۷۹ (۵۴۸ سنه سی وقعاتی)

(۲) ابن صلاحك طبقاتنی استانبول كتيخانه لرنده بولامدم . راغب پاشا كتيخانه سنده بيك تاريخلرينه قدر وقعاتی یازان بر ابن صلاح تاريخی واردر . بوندن ماعدا آياصوفيه كتيخانه سنده صلاح الدين (بن ايبك اعیان العصر واعوان النصر) نامنده تراجم اجواله دائریکرمی بش بويوك جلدك بر اثری واردرکه بونك شهرستانیك بحث ایتمه سی لازم کان جلدی ، مع الاسف ضایعدر .

[۳] بورواينده سبکی منفرددر . (مصر باصمه سی ج ۴ ص ۷۸)

«اونك اك كوچك خادمى (محمد بن عبدالكريم الشهرستانى) كوچك سرمايه سفى مشارالېك لطف وكرم يولنه عرض ايتمكى در حال قبول ايتدى . وكنديسنه ملترومذهبلر (مال و نخل) لك احوالى بيانه دائر اولان كتابى ايله ، تردد قلب ايجنده ، قورقارق و اوانا نارق عرض خدمت ايتدى . فقط اوقبول ايتمك لطفنده بولوندى ، اثره لطفاً امعان نظر ايتدى و مغاليرى دريناشد يرمك خصوصنده صوك درجه يه واردى ، اك مخلص بنده لرينه بوكتابى مدح و ثنا ايتمك خصوصنده مبالغه ايتدى . حالو كه مصنفك بوكتابده بوتون مذهبلىر استيعاب ايده جك بر صورتده حسن ترتيب وجودت نقلدن باشقه اويله برچوق فكري تصرفاتى يوقدى . بر آدمك قيمتى و ذكاسنك درينديكى ، اقرانيه چارپيشه دينى و قهرمانلره مبارزه ايتديكى زمان آكلاشيلير . كيزلى اولان شيلر ، امتحان ايله ميدانه چيقار . و امتحان نتيجه سنده آدم يا اكرام و يا تحقير اولونور .

كوريسورم كه علوم حكيميه ده صاحب مهارت اولان و فلسفه ده زمانك علامه سى بولونان ذاك ، ابوعللى حسين بن عبده بن سينا اولديغنده اتفاق واردر . ديورلر كه هيچ برقانى نه قدر عزم و ذكا صاحبي اولورسه اولسون اوكا واصل اولاماز . نهايت ، برچوقلرى شوقاعته واصل اولمشلر كه اونك سوزلرينك مضمونه و مقصدينك درينلكرينه واقف اولان كيمسه آرتق اك بويوك موفقيتى واك يوكسك درجه يى قازانمش اولور . بويله بر كيمسه ، ابن سينا عليه نه برشى سويله مكدن و سوزينى نقض و ابطاله قالدشمقدن محقق چكينيير . زيرا او ، بر قابودر كه اوتنه طرفه كليدلر باصلمش و كوزلر قابانمشدر .

بونك اوزرينه بن ، ابن سيناك فكلرلرينى ابطال ايتمك صورتيله اونكله كوره شمكه و اوانى انسانلر درجه سته ايند يرمكه عزم ايتدم و شفاء نجات ، اشارات و تعليقات نامنده كى اثرلرندن اك متين واكايى استدلال و تحقيق ايدلمش اولان سوزلرينى ترجيح ايتدم و كندى كنديه ، جدلى بر متكلم ويا برسوفسطانى اولمافى شرط ايدندم . بوصورتله اونك باشليجه متلرنده ماده و صورت خطا محللرينى كوسته رهمده اوندن صوكرامجلس على ، عالمروحا كمر مجلسنى عقد ايده رك ايكي مناظره جى و مبارزه جينك آراسنده حق و صدقك كيمك طرفنده اولديغنه حكم ايتسون . ايشته حكم ايدلميه اك لايق و صدقه رعايته اك محق شينى بودر .

بوصورتله كورولسون كه بن علمك اك يوكسك طورينه بالغ اولدم و بنم شاتم استصغار ايديله من . و تحقيق ايتسون كه بن تقليد مذلندن ، تحقيق و تسليم تپه سته يوكسكليم . منع نبوتدن اويله بر كاسه ايله قائدم كه او كاسه نك مزاجى تسنيم (جنتده برصو) دندر . دكرك اور تاسنه دالانلر ، كناريله اكتبفا ايده منزلر . ذروه كاله يوكسه لنلر . معروض انحطاط اولمازلر .

ماخذ لریمز بزه بومعلوماتی ویرد کدن صوکر ا ابوالفتح شهرستانی بی هان بغداد
 کتیریورلر . آراده کچن صفحات حیاتیه ، بزم ایچون تماماً مجهول قالیور .
 بوکا مقابل یاقوت حموی وابن خلیکان، بزه بومنا - بتله شهرستان نامی آلتنده اوج شهر
 بولندیغنی وبوشهرلرک زره لرده اولدقلرینی ایضاح ایدرلر . شهرستان کله سی ناصل تلفظ
 ایدلمکدیر ، بوکله نه دن مرکیدر ونه معنا افاده ایدر ، بونلری تحلیل ایدرلر .
 ابوالفتح شهرستانی بغداد (۵۱۰ هـ - ۱۱۱۷ م) تاریخنده کلشدر . بوکلشدن الله
 راضی اولسون . اکر شهرستانی ، بغداد کله سی مناسبتله بغداد مورخنک نظردقتی جلب
 ایتسه ایدی ، حیاتی بلکه بزم ایچون بسبتون مجهول قالاچقدی .
 بوراده منبعلر، ابوالفتحی عوام نظرنده حسن قبوله مظهر اولان رواعظ حالنده کوسترد کدن
 صوکر شهرستانینک مناقشه لرینک جاذب ، محاوره سنک کوزل اولدیغندن بحث ایدیورلر .
 ابن خلیکان، محفوظاتی جوق ایدی، جمله سی علاوه ایدیور . بونلری تعقیباً ویریلن معلومات،
 مشارالیهک اوج سنه بغدادده قالدینی وملكسته عودت ایتدن صوکر نهایت اوراده
 (۵۴۸ هـ - ۱۱۵۵ م) تاریخنده وفات ایتدیکی در .
 عین زمانده شو جمله لر، اصولاً علاوه ایدیلیر : مشارالیه علم کلام و علم نظرده مقدم
 ومدقق برامام ایدی ، فقه ده اصول و کلام ده متخصص ایدی ، بو علملرده تفرد ایتشدی .
 خلاصه برامام میرز ایدی .

۶

منبعلریمزک براقدینی بوشلخی بدرجه به قدر تلافی ایتک و شهرستانینک بغداددن
 عودتندن صوکر وفاتنه قدر کچن حیاتی حقنده مجمل بر فکر ایدمک ایچون بالذات شهرستانینک
 اثرندن ، (المصارعه والمصارعه) سندن استفاده ایده بیله جکیز .
 یوقاریده « مصارعه و مضارعه » نك نسخه سی بولونمادیغنی ویا لکنزاونی تنقید مقصیده
 برذاتک یازدینی کوچک بر کتابده بو اثرندن بعض پارچه لر بولوندیغنی عرض ایتشدم .
 اسمنی میدانه قویما یاجق قدر متواضع اولان بومؤلف، اثرینک یاشنده شهرستانی کتابنه حمد
 و صلواتدن صوکر اقدیسی مدح و ثنا ایله باشلار . مشارالیهک اقدیسی ترمید تعقیب
 سید محمدالدین ابوالقاسم علی بن جعفر الموسوی در . دیه رک بزه شهرستانینک اثرینی تقدیم ایدیور
 وبوندن صوکر اسوزی شهرستانی یه ویرسور بوراده شهرستانی شو صورتله اداره کلام ایتکده در .

شهرستانینک تکامل فکریسی اعتباریله حائز اهمیت اولان بو نقطه ، بوراده بغداددن صوکره کچن حیاتی بزرجه تنویر اتمهسی اعتباریله کسب اهمیت ایتمشدر .

۷

منابعمزمده موجود اوافق تفك وداغئیق معلوماتی شمندی بورایه علاوه ایتك زمانی گمشدرد . ابن خلدكانك كتاب الذیل دن نقلنه كوره ، ابن سمعانی ، بن بخاراده ایكن ابوالفتحك شهر ستانده وفات خبرینی آلدیم دییور . مشارالیهك ۵۴۸ ده وفات ایتدیكی منابعمزمده اختلافمز بر صورتده قبول ایدلشدرد . یالكز بوخبردن مشارالیهك آخر عمرینی مسقط رأسنده كچیرمش اولدیغنی آكلایورز .

تراجم احوال محرر لرینك برعادتق ، ترجمه حافی یازدقلری آدمك وفاتی یازدقدن صوکره اشعارندن بعضلرینی درج ایتمكدرد . بو عادتیه كوره منبعلریمز ، ابن سمعانیك روایتنه عطفأ شهرستانینك بر قاق بارچه شعرینی نقل ایتمشلدرد .

بونلردن برینی تاج الدین سبکی ذكر ایدیور [۱] حکایه شودر :

ابن سمعانی ، ایشتمدم كه دییور ، ابوالفتح شهرستانی بغدادده بر مجلسده مذاكره ائشاسنده بكا موسی علیه السلامی صور دیلر ، شو جوابی ویردم دییورمش .

النفث موسی یمیناً و یساراً موسی صاغه صوله باقیندی
فغارأی من یستأنس به ولا جاراً کندیسنه انسیت ایدهك ویا قومشو اولاجق
بر کیمسه بولمادی
فأنس من جانب الطور ناراً نهایت طور طرفندن بر آتش کوردی .
خرجنا نبتنی مكة حجاجاً و عماراً بزده حیج و عمره نیتله مكیه یولاندق
فلما بلغ الحيرة حاذی جملی حاراً ده وده حیره موقعنه کنجه اطرافی حیرت بورودی ،
فصادقنا بها دیراً و رهباناً و خماراً اوراده بر کلیسایه و پاپاسلره و میخانه جیلره
تصادف ایتدك .

ظن ایدرم كه بو سوزلری ایله شهرستانی ، صورولان سؤال مناسبتیه موسی چالیشمش و موفق اولش برذاذدر . بز ایسه چالیشدق فقط یولده قالدق . او ، مطلوبینه واصل اولدی ، یتر میخانه جیلره واصل اولدیق ، دییهرك كندی حالندن شكایت ایتك ایسته مشدر .

[۱] عین حکایه معجم البلدان ده دخی واردرد . (ج ۵ ص ۳۱۶ مطبوع)

بوسطر لر، بزه شهرستانینک دعواسنی وسجیه سنی کوسترمک اعتباریله حائر اهیت اولدیغی
کی عین زمانده مشارالیهک بغداددن صوکره اوزون مدت ترمیزده قالدیغی واوراده
تقیق مجلسنه اشتراک ایده رک مناقشه لرده بولوندیغی کوستر .

ینه بو افاده دن آکلاشیلیور که شهرستانی «ملل ونحل» ی ترمیزده و ترمیز تقبی ایچون
تألیف ایتشد . دیمک که اوراده برچوق سنه لر قالمش و بو کتابیله کندیسنه بر موقع تأمین
ایتمش . کذا بو کتابده ذکاسنی استعمال ایتهدیکنی یالکز مذهب لری تصنیف و ترتیب
ایتدیکنی فقط دیگر بر کتاب یازمغه و ذکاسنی استعمال ایتمهک باشلا بجه ابن سنلک فکر لری
بیله ابطال ایده جکنی و بناء علیه دها بویوک بر اعتباره لایق اولدیغی ایلری سورییور .
بوندن ، مضارعه نکده ترمیزده یازلدیغی آکلاشیلیور .

فقط مضارعه نک صوکره طرفلرنده کوردیکمز شو فقره ، شهرستانینک ، حیاندن
نمون اولمادیغی کوستر :

« وقتا که سوز بورایه قدر کلدی و صیرا آلنجی ویدنجی مسئله لرک ایضاحه کلیور ،
بکا بوراده حکایه سی یاراشایان و فقط تحملی کوچ برطاق زمان فته لری ، کیجه فلاکتی
کبی مظلم بلالر، حادث اولدی . زمان فته لرندن شکایتم اللهدر . صیقینی زماننده ده ،
کنیش زماننده ده الله دایانیرم . بوسبیله بوندن صوکره مسئله لرک یالکز نه لر اولدقلرینی
سویله مک و شکوک و اشکالاتی کوسترمکه اکتفا ایده جکم . »

اگر بوسطرلردن ابوالفتح شهرستانی ایله اقدیسینک آراسی آچیلدیغی و یاخود
هرهانکی بر صورتله منکوب اولدیغی آکلار سهق ، آرتق بو اثری یازدقن صوکره
مشارالیهک شهرستانه عودت ایتدیکنی قبول ایده بیلیرز .

بونکله برابر « نهایه الاقدام » کده ترمیزده یازلدیغی شبهه سزدر . چونکه شهرستانی ،
کتابک [۱] باش طرفه یازدیغی مقدمه ده « بو کتابی امرینه اطاعته مجبور اولدیغم بر ذاتک
اشارتی اوزرینه یازدم . بکا ، ارباب عقوله کوچ کن شیلری ، ایضاح ایتک ایچون امر
ایتدیلم . دییور که شهرستانینک دیگر بر صاحب امرایله معارفه سنی بیلمه دیکمز و کورم دیکمز
ایچون بونک ترمیز تقبی اولدیغی قبول ایدیورز .

بواژده بعض نقطه لر حقیقه ده « بونلری ملل ونحل کتابمزده شرح ایتدک » دیدیکنه نظر آ
« نهایه الاقدام » ک ملل ونحل دن صوکره و مضارعه ده کی صوکره سوزلرندن ده مضارعه دن
اول یازلمش اولدیغی آکلاشیلیور .

[۱] نهایه الاقدامک، مؤلفک حیاندن یازیلان بر نسخه سی فاتح کتبخانه سنده در . نوسرو ۳۱۶۴

بو تلقینک اثریدر . بونکله برابر بوتون بونلرک شهبدن دوغدیغی وشیطانک شهبلری ایله ارباب مذاهبک و فیلسوفلرک شهبلری آره سنده فرق اولمادیغی ادعا ایدر . بونقاط نظر دن شهرستانی ک اثرلری جالب مناقشه کور و لمکده در .

فقط مع الاسف مشارالیه یوقاریدن بری موضوع بحث ایتدی کمز اوج اثرندن ماعداسی کورمک بزه نصیب اولمادی . واحتمال که بونلر ، متعاقب عصرلرک قدر ناشناس اهللری یوزندن بستیون ظلام مجهولیت ایچنده محو اولوب کیتمشلردر .

مختلف منبعلرک شهرستانی یه عطف ایتدکلری اثرلر ، شونلردر :

۱ — ملل و نحل

۳ — کتاب المصارعة والمصارعة بین ابی علی الحسین بن عبدالله بن سینا و بین ابی الفتح محمد بن عبدالکریم الشهرستانی (بو کتاب بعض یرلرده مضارعة الفلاسفه دییه یازلمشدر .)

۴ — تلخیص الاقسام لمذاهب الانام (بعض نسخه لرده لمذاهب الائمة)

۵ — غایة المرام ۶ — المناهج والیان ۷ — دقایق الاوهام

۸ — الارشاد الی عقائد العباد

۹ — کتاب المبدأ والمعاد .

۱۰ — شرح سیرت یوسف (بعض نسخه ده شرح سورة یوسف)

۱۱ — کتاب الاقطار فی الاصول .

بو اثرلرک اک زیاده جالب دقت اولانی « ملل و نحل » یدر . طبقات کبراده تاج الدین سبکی دییورکه « ابوالفتح محمد بن عبدالکریمک » « ملل و نحل » ی بو خصوصده تألیف ایدیلن اثرلرک اک ایتسیدر . ابن حزمک اثری [۱] هر نه قدر بوندن داها واسع ایتسه ده قاریشیق ونظامسزدر . بوندن ماعداء ابن حزمک اثرنده اهل سنت اماملرینه روا کورولن تجاوزلر و اشعر بلرک تماماً منز اولدقلری شیلر ، حقنده کی اسنادلر او قدر چوقدر که تعداد ایدیلر من . عین زمانده ابن حزم ، اربابندن او کرمک صورتیله علم کلامی حقیقه بیلر یوردی . شهرستانی ک ایتسه عام کلامه طائد « نهایة الاقدام » نامنده بر اثری واردر .

فی الحقیقه شهرستانی ک اثری ترتیب و تصنیف اعتباریله مکمل اولدیغی کی مختصر و مفید اولمق اعتباریله ده امثالنه فائقدر . بوسیله بو اثر برچوق لسانلره ترجمه ایدلمشدر :

[۱] بو اثر « ملل و نحل » طرژنده یازلمش و مصرده طبع ایدلمشدر . ملل و نحلک دورت مثلی یو یوکلیکننده قیمتدار برکتابد .

سبکی دییورکه ایشته ابن سمعانیک ذیلده کی بیاناتنک خلاصه سی بودر . اوراده بونقل
ایدیلنلردن فضله معلوماته مطلع اولامادم . فقط ابن خلدان ینه ابن سمنعانی به عطفاً
شهرستانیکن بر منشور وایکی منظوم شعرینی نقل ایدیور :

شهرستانی شونی سویله یوردی : اکر فراقک بر صورتی اولسه ایدی ، اوندن قبلر فنا
حالده قورقاجقلر ، طاعنلر بیقیملاجق وفضا حمله سنی هان آتاجق ایدی . اکر اهل نار
فراق ایله تعذیب ایدلسه ایدیلر ، ناردی اولجه چکدکاری عذابه رحمت اوقورلردی .

مشارالیهک منظوم شعرلردن برارچه ده شودر :

ودعته حین لانودعه روحی ولکنها تسیر معه

ثم افترقنا وفي القلوب لنا ضيق مكان وفي الدموع سعة

روح اونی ترک ایتهدیکی زمانده بن اوکا وداع ایتدم . فقط روحم اونکله برارکیدییورمه
صوکره قبلریمزده ضیق مکان وکوز یاشلیمزده وسعت اولدیغی حالده آیرلدق .

دیگر : یاراحلین بمهجة فی الحب متلفة شقیه

الحب فيه بلیة وبلتی فوق البلیة

سه وکیسی اولدیریحی وشی اولان جانانی ای آلوب کیدنلر ، محبتده کرچه بلا وارددر .
فقط بنم بلام ، بلانک فوقنده در .

بو پارچه لر ، شهرستانیکن روخنده کی رقت و علویه دلالت ایتدیکی کی عین زمانده
غربت ایللردن یک نمون اولمادیغی ، اورالرده روحی دیکلندیرمه دیکنی افاده ایدیور .

۸

شهرستانی حیاتدن چکیلوب کیتمش و فقط آیدی استفاده یه لایموت اثرلر براقشدرمه
منبعلیمز ، بو اثرلرک اشعری مذهبه کوره یازمش و اشعری مذهبی مدافعه مقصدیه
وجوده کتیرلمش اولدیغی سویله مک و کتابلرک بر فهرستنی یاقمله اکتفا ایدیورلر .

مشارالیهک الک زیاده مقبول اولان اثرلری ، فلسفه وکلامه ومذاهبه دائر اولانلردره
اثرلرنده اکثریتله دین وفلسفه یی جمع ایتکه چالیشمش اولدیغندن برچوق تعریضاته
معروض قالمشدی .

ملل ونحلنده مذاهب دینی و فلسفیه نک بر منبعدن انشعاب ایتدیکی کوسترمه
چالیشیر . مذهبلر ایله فیلسوفلرک احواله دائر فکرلرینی و یازیلرینی برارده طوبلاماسی

هم ده پهلوان ، اکثر مصارع لرنده مغلوبدر . آرزو ایتدم که بونلرک قاریشیققلریخی دوزلتهیم و ابن سینانک حقلی اولدیغی کوسترهیم :
مؤلفک کتابندن هر قسمی تماماً نقل ایدیورم تا که باشقه نسخهیه مراجعته لزوم قالماسین و کتابک اسمنه (مصارع المصارع) نامی ویردم . اکر قصور ایدرسهم مطالعه ایدنلرک عفوخی تمی ایدرم .

کتابک صوکنده منقد شوسوزلری سویله لیور .
« بوسطرلری یازان محررک مقصدی ابن سینایه یاردیم دکل ، مصارعی ده قیرمق دکل ، مقصد حق و انصاف طریقه سلوک ایتکدر . »
بومتواضع آدمک بزه بوگونکی خدمتی « المصارعه و المصارعه » نامنده کی اثرک بعض اقسامنه واقف اولمی تأمین و شهرستانینک حیاندن بر قسمک تنورینه خدمت ایتهمی در .

۹

بوايضاجاندن صوکرک شهرستانینک موجود اوچ اثری حقنده فکر ایدیمکه صیرا کلیر . اکر شهرستانینک تکامل فکریسی آرامق و اثرلریخی بو نقطه نظر دن تدقیق ایتک ایجاب ایدرسه تاریخ صیراسیله ایلک یازدیغی اثر دن باشلامق و صوک اثرنده واصل اولدیغی درجه بی آراشیدرمق لازمدر .

لکن بزده یتیشن مؤلفلرک حالت روحیه لرینه واقف اولانلر ، بویله بر تشبک شمیر اولمایاجغی تسلیم ایدرلر .

منفکرلریمز ، حرکت فکریه بی استیعاب ایتدکن صوکرک اونی برآدیم ایلری به کتیرمک و اوکا کندندن بر شیئی علاوه ایدرک یکی بزکورو شه صاحب اولق ایچون دکل ، اولجه انتساب ایتدیکی برسیستمی مدافعه ایتک مقصدیله فعالیتیه کیرمشلردر .

مع مافیه بومساعی آراسنده بعض طلوعاتک وقوعی انکار ایدیله من . فقط بو ، فکرک تدریجی و منتظم بر تکاملنی افاده ایتمکدن اوزا قدر .

بوسیلله بزده یتیشن فیلسوفلر ، باشلی باشنه برسیستم وجوده کتیره مه مشلردر ، وجوده کتیردکلری اثرلر ایچنده چوق قیمتدار اولانلری بولونماسنه رغماً ، تک باشنه بر موجودیت افاده ایتزلر .

ابن سینانک شفادن صوکرک یازدیغی اشارات و نجاه کی اثرلریک ده اولسکیدن داها مفید و قیمتدار اولماماسنک سبی بودر .

لاتینجه، انگلیزجه، آلمانیجه و سایرلسانلره ترجمه لری وارددر. فارسی ترجمه سندن قدیم برنسخه آیاصوفیه کتبخانه سنده (نومرو ۲۳۸۱) موجوددر. ملل ونخلک بو ترجمه سی پک واقفانه در. فارسی به نقل ایدلمش اولان اثرلره اکثریتله تحریف و یا اختصار و یا تزیید ایدلدیکی حالده بو ترجمه اصلی عیناً محافظه ایتشددر. شو قدرکه اصطلاحات علمیه کاملاً اصلنده اولدینی کی محافظه ایدلمش اولدیفندن اصلنده برمشکله تصادف ایدیلنجه ترجمه سندن اونی حل ایتک قابل اولاماقده در.

ملل ونخل، نوح بن مصطفی اسمنده بر ذات طرقدن ده توکجه به ترجمه ایدلمشدر. فقط بو ترجمه مقصدی تماماً فوت ایتشددر. مترجم بالذات کندیمی شو اعتراضا فائده بولونمقددره «پس بوداعیلری، امر مشارالیهک تحریرینه مباشرت و تسطیرینه مساعرت ایتدی و ترتیب مقام و تهذیب کلام و تقریر مرآمده دقیقه فوت ایتدی و تبدیل و تغیریه محتاج اولان مواضعده زیاده و نقصان ایله تصرف اولوندی و «ترجمه ملل ونخل» اسمیه تسمیه اولونوب بر مقدمه و ایکی باب و برخاتمه اوزرینه مرتب قیلندی»

فی الحقیقه بو مترجم، اصلندن بر جوق یرلری آتلامش و کتابک بابلرینی بیله آیری بر تصنیفه تابع طوتمشدر. نتکیم ترجمه سنه لزوم کوردیکم وایلریده کوروله جک اولان مقدمه لری ترجمه ایتمهش و یالکیز اونلرک بعض اقسامی بر برینه مزج ایدهرک بعض فکرلر یازمش و اکثری یرلرینی آتلامشدر. بو اعتبار ایله نوح بن مصطفی اقدینک اثری موضوع بحث اولدینی زمان «ترجمه ملل ونخل» نامی آئنده ملل ونخلدن بستیون آیری، ناقص و قیمتسز بر اثر قارشوسنده یز.

مؤلفک دیگر اثرلرینک ترجمه و یا شرح ایدلدیکنه مطلع دکلز. یالکیز یوقاریده کوسترلدیکی اوزره «المصارعه والمضاربه» نامنده کی اثرینه برردیه یازلمشدر. ردیه یی یازان آدم کندیسنی بیلدیرمیور. اثرک باش طرفنده شوسوزلری سویله مکده در.

«بن علوم عقلیه به مجلوب اولدینغ ایچون فراغت زمانلرنده کلام عالمترینک کتابلرینی مطالعه ایدیوردم. بر آراق مصارعینی کوردم. بو اثر صاحبک دعواسی، نظر دقیمی جلب ایتدی و کتابی دقتله اوقومغه باشلادم. اوقودقجه بو سوزلری دیکله مکه حرصم آرندی. اوقودم، اوقودم....»

فقط دوغریسی، مؤلفک سوزلرینی پک ضعیف و نظرلرینی پک چوروک بولدم. مقدمه لره اساسسز. بحثلره قاریشیق. حتی اودرجه که هیچ بر عاقل، بولره نزل ایتز، مکرکه عوام نزدنده شهرت قازانمق و یا برخسته لغه طو تلش اولمق کی بر حاله مبتلا اوله...

هونجیاده وجود حقند کی تقسیمک بوتون اقسام موجوداتی حاصر اولدیغی ادعا ایتدی. بوسورتله جوهر، متحیز اولمایان برشیدهده استعمال ایدلدی. حالبوکه بونک هیچ برمعناسی یوقدر. بومناسبتله شهرستانی دییورکه ابن سینا برشیئک آلتنه کیرمن هرشی ایچون اونک جنس اولدیغی قبول ایدیورکه بوده خطادر. کذا، این سینانک نقطه حرکتیه کوره هیولی ایله صورتک عینشی اولماسی لازم کلیر. زیرا جسم، ذی صورت اولانه کل ذی هیولی اولانه محل اولور. محایت، قبول واستعدادی مشعردر، بوا یسه هیولادر.

ایکنجی مسئله — واجب الوجودک وجودی حقندهدر.

بوراده شهرستانی، ابن سینانک فلسفی دایملربنی تنقید ایتدکن صوکراللهی معرفتک آتیق فطرت ایله (یعنی حدس ایله) قابل اولاجغی سویلیور و دییورکه بونی انکار ایدن کندیغی انکار ایتمش اولور. شهرستانینک بوسوزی اهمیت وتدیقه شایان اولدیغی حالده اولجه عرض ایتدیکم متواضع متقد، بوسوزندن دولای شهرستانی ایله آلائی ایتمه قالدیشمشدر.

اوچنجی مسئله — واجب الوجودک توحیدی مسئله سیدر.

شهرستانی، بوراده بوتون کورولتولرک «واحددن واحد صدور ایدر» اصلندن نشأت ایتدیکنی سویله یه رک بو اساس حقنده اوزون محاکمه یورودور.

دردنچی مسئله — واجب الوجودک علمنه دائردر.

بوراده ابن سینانک الله جزئیاتی بیلمز، کلیاتی ادراک ایدر، مسئله سنک تنقیدی ایله علم ایله معلوم عینمیدر غیریمیدر؛ مسئله لرنده توقف ایدر.

بشنجی مسئله — حدوث عالمه دائردر.

شهرستانی بو مسئلهده فیلسوفلرک اوج رأیی اولدیغی بیان ایتکدهدر. اک قدیم فیلسوفلرک (اساطین الحکمة) نک عالمک بوتون مبادیسی، بسائط و مرکباتی ایله حادث اولدقلرینه قائل اولدقلربی سویلیور. دیگر برقسیمی، مبادینک، عقل ونفسک قدمنه و مرکباتک حدوثه قائلدرلر. آرسطو و تابعلرینک واسلام فیلسوفلرندن برقسمنک بومذهبهده اولدقلربی سویلیور.

بوراده متقدیمز کلمات و حروفاتک قدمندن بحث ایدرک باطنیلرک بو فکره ذاهب اولدقلربی و شهرستانینک اونلره میل ایتدیکنی سویلیور فقط متقدک بوسوزی تام معناسیله دامدن دوشر کیدر. هیچ بروتیقه یه مستند دکدر.

کرچه بواثرک مختلف یرلرنده شهرستانی حقنده شبهه دوشه چک اشارتلا کورولیور. فقط بونلرک هیچ بری شهرستانی علمیه بروتیقه استعمال ایدیه بیله چک درجهده دکدر.

شهرستانی، ایستدیک قدر حسیض تقلیددن یو کسه لیدیکنی ادعا ایتسین. تفکر آتی، دیکر لری کجی برسلسله فکریه و برانتظام تعقیب ایتمه مشدر. ملل و نخلک قیمتی، شهرستانی ایچون متفکر اولق اعتباریله دکل، مؤلف اولق اعتباریله در. ملل و نخلدن سوکرا یازدیغی «نهایه الاقدام»، تفکر اعتباریله علی العاده کلام کتابلرندن فرقلی دکلدر و قیمت اعتباریله ملل و نخلدن کیری در. نتکیم الک صوک اثری اولارق قبول ایتدیکمز مصارعه و مضارعه سی ده اولکیلر درجه سنده بر قیمت اکتساب ایدمه مشدر.

بوسیده شهرستانینک اثرلرینی تاریخ و یاتکامل فکری صیرالریله نظر دقته آلمقدن ایسه قیمت و اهمیت اعتباریله نظر دقته آلمق، حقیقت تاریخییه داها زیاده توافق ایدر. کرچه بوندن، شهرستانی بی آ کلامق نقطه نظرندن فضله برشی استفاده ایدمک دکلز. یالکیز الک زیاده مشارالیهک ملل و نخلدنه توقف ایتک احتیاجنده اولدیغمز ایچون اولجه بریکیلر حقیقده بر فکر اجمالی استحصالی داها مفید اولاییلر.

۱۰

شهرستانینک «مصارعه و مضاربه» نامنده کی اثری حقیقده یوقاریده بر پارچه ایضاحات ویرلشدی. شهرستانینک بر ائرك مقدمه سنده و صوکنده سویله دیکی، موضوعمزله علاقه دار، فیکر لری ده بالمناصبه ترجمه ایدلشدی. بوراده یالکیز ائرك مندرجاتی حقیقده بر فکر ویرمک قالیور [۱].

بو اثر، ابن سینانک شفاء نجات، اشارات و تعلیقات نامنده کی اثرلرندنه موضوع بحث ایدیلن الهیاته حائدی مسئله نك مناقشه و تحلیله تخصیص ایدلشد. شهرستانی بونلری تماماً ردایده چکی فیکرندنه در. دهاتقیداتی یا پامدن بو، بکا و انسانلره الهیهک فضل و کریمدر. لکن انسانلر شکر ایتیمورلر دییور.

مسئله لرك برنجیسی — اقسام وجودك حصرینه دائردر.

شهرستانی، ویردیکی ایضاحاتده شونلری دیمک ایسته یور: متکلمین وجودك اقسامی بر تقسیم حاصر ایله حصر ایتمه دیلر. زیرا اونلر موجودی اولی اولان شی ایله اولی اولمایان شیئه تقسیم ایتدیلر و اولی اولان شیئی جوهر و عرضیه تفریق ایتدیلر. ابن سینا ایسه الهیهک مبدأ نه

[۱] مصارعه نك ردی آياصوفیه کتبخانه سنده ۲۳۵۸ نومروده در.

اثری بوراده خلاصه ایتمکنده فائده کورمیورم . چونکه بوهم مفصل ، همده معروف کلام مسئله لرندن عبارتدر . بونلر ، حدوث عالم ، توحید ، تشبیهی ابطال ، تعطیل ، احوال ، معدوم ، اثبات علم ، اراده ، کلام ، رؤیت ، نبوت و معجزات کبی مسئله لرندن عبارتدر . کتابده کی اصولک فاصل برسير تعقيب ایتدیکئی کورمک ایچون بر قاج مسئله یه عطف نظر ایده بیلیرزه .

مثلا برنجی مسئله ، حدوث عالمه دائردر . بومسئله معتزله ، تنویه وفلاسفه طبعیونی رد ایچوندر دیدکدن صوکره طرفینک ادله سنی و تنقیدلری یازار . کذا آلتنجی مسئله ، احوال حقنده در دیور . بومسئله ده ابوهاشم جیائی وابوهاشم وقاضی ابوبکر الباقلائی موافقدر . امام حرمین اولاقبول ایتمش صوکره رد ایتمشدر . ابوالحسن الاشعری رد ایتمشدر . طرزنده بر خلاصه یابدقدن صوکره تفصیلاته بجر . کذا ، اون برنجی مسئله ، اراده مسئله سیدر . بومسئله اوج نقطه نظرندن مطالعه ایدیلیر . برنجیسی باری تعالی نک مرید اولماسی نقطه نظرندن که بونک قارشوسنده نظام ، کبی ، جاحظ ، نجار وار . الخ .

اثرک صوکنده « بویکرمی قاعده دن مقصده ، اقدام متکلمینک نهیاتی بیاندر . بوندن ماعدا اکر عمرم مساعده ایدرسه فلاسفه الهیونک اقدامنک نهیاتی ده یکرمی مسئله ده بیان ایده جکم ، دیور .

شهرستانی بو اثرینی تام برزاهد حسیله بیتیر . اثرک صوکنه یازدینی دعا ، کلمات صالحین دن آلتمشدر . بوراده کلمات صالحین ایله کتابی اکیال ایده یم که الله عننده مقبول اولسون ، دیبه برده تزیه براعترافی واردر .

۱۲

شهرستانی اک زیاده جالب دقت اولان ، احتوا ایتدیکئی مسئله لر یوزندن سسئیلر ایله شیعیلر آره سنده اوزون مناقشه لر حصوله کتیره ن اثری « ملل نحل » ی در . بواثر ، بالخاصه اسلام مذهب لری وبالعموم ادیان ومنذاهب حقنده مفید و قیمتی معلومات ویردیکندن دولابی متعدد دفعه لر بخلاف لسانلره ترجمه ایدیه جک درجه ده عمومی بررغبته مظهر اولمشدر . « ملل ونحل » اسمندن ده آکلاشیلاجئی اوزره بویوک بر فکر حریتک محصولیدر .

۵۸۳ تاریخنده عبدالغفار خطیه یازلشد . راغب پاشا ۱۱۳۴ تاریخنده بالذات امضاسی وخط دستیه اثری باشند آشانی اوقویارق مقابله ایتدیکئی یازیور .

بعض فکر لرده شیعه به تمایل، انسانی باطنیه مذهبیه سور و کله من. حدوث و قدم مسئله لری مناسبته شهرستانی بو بخنده زمان و مکان، بعدلایتناهی، برهان تطبیق، افلاک و کواکبه، مجردات، جود و تعطیل کبی کلامک اک مزعج مسئله لرینه تماس ایدر.

بو اثرده شهرستانی ذکر اولونان بش مسئله اطرافنده خیلی تفصیلات ویرمکده در. فقط اوندن سوکراکی ایکی مسئله یی غایت قیصه کچمشدرد. بونلر، مبادینک حصری وهر متحرک، محرک ایسته دیکی مسئله لریدر. بوراده علت و معلول مسئله لری و بالخاصه عقل بالفعل مسئله سفی مناقشه ایدر. عقل بالفعلن قوه حدسیه نك کماله و نبوت مسئله سنه نقل کلام ایدر.

شهرستانینک مصارعه سی بونلرله ختامه ایدر. حالبوکه اثرینک باش طرفنده بومصارعه نك آهایتدن یدی مسئله، منطق و طبعیاتدن یتیش کسور مسئله یی احتوا ایده جکفی سویلیوردی. فقط یوقاریده کندیسندن نقل ایتدی کمز، سویله نیلمه یین، معذرتنه بناء بویدی مسئله نك یالکز بشفی تفصیلاً و ایکسینی جملاً یازمغه مقتدر اولمش و دیگر لری ترک ایتیش اولاجقدرد.

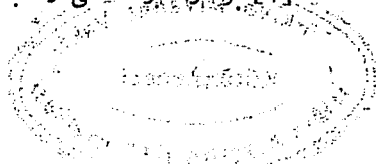
۱۱

شهرستانینک «نهایة الاقدام فی عام الکلام» نامنده کی اثری ده اصول و ترتیب اعتباریه مصارعه سنه بکزره. مصارعه، بالذات مناقشه ایچون یازلمشدی. نهایة الاقدام بویه بر مقصد ایچون اولمادیغی حالده عین اصولده یازلمشدر. اثرک باش طرفنده دیورکه بو کتابده کی مسئله لری مباحثات طرزنده سؤالی، جوابلی یازدم. چونکه اونک امرینه امثاله مجبورم. یوقاریده سویله مشدک که بو اثرده ترمید نقیینک امریه یازلمشدی. فقط ترمید نقیه عین زمانده اثرک نه صورتله ترتیب ایدله سنی ده کندیسنه توصیه ایتیش اولاجق. بونکه برابر شهرستانی بو وعیدنی ایفا ایتمه مشدر.

نهایة الاقدام، عمومیتله بیایدیکمز کلام کتابلری طرزنده در. بو اثرک خاصه ممتازه سی «علم کلامده اک زیاده مناقشه و اختلاف ایدیلن مسئله لری اساس قبول ایتمه سی وهر مسئله یی یازارکن اومسئله ده هانکی مذهبک موافق و هانکی مذهبک و یا خصصک مخالف اولدیغی. ذکر ایتمه سی در. بونقطه جدآ مهم و شایان تقدیردر.

کندیسی مقدمه ده دیورکه «مسئله لری خاطریه کلیدی و فکریه دوغدیغی کبی یازدم ویکرمی قاعده یه حصر ایتدم که بوقاعده لر، بوتون مسائل کلامی احتوا ایده جکدر» (۱).

[۱] بو اثرک برتسخه سی راغب پاشا کتبخانه سنده (۸۲۰) نومروده مقیددر. نسخه اسکیدرم

کتابخانه‌سند موجود در. بوساله ده هیاکل سبعة نك اوضاعندن بحث ایدلمده در که بوکون، علمی بر اهمیت قلامش اولدیغندن بوراده موضوع بحث ایتکه لزوم کورمیورز .

شهرستانیك ملل ونحل ده خرسیانلرك وموسویلرك ومجوسیلرك اسکی مذهبلرینه دأر ویردیکی معلومات ده چوق قیمندارد . کذا شهرستانی ابن سینا ایله پك مشغول اولدیغندن ابن سینانك فلسفه‌سنه دأر یازدیغی صحیفه‌لرك اهمیت مخصوصه‌یی حأر اولماسی ایجاب ایدر . ابوالفتح شهرستانی‌یی بوکتابی یازمق سوداسنه دوشورن شیئی، مجوسیلرك یتمش فرقه ، یهودیلرك یتمش برفرقه، خرسیانلرك یتمش ایکی فرقه ومسلمانلرك یتمش اوج فرقه اولاجقلاینه دأر کندیسنه واصل اولان برخبردر . فقط ائرنده مسلمانلری یتمش اوج فرقه‌دن چوق فضله‌یه چیقاردیغی حالده مجوسی وخرسیانلری یتمشه یوکسه‌لته‌مه‌مشدر .

اسلام فرقه‌لرینك عددینی چوغالتمق وخبرمذ کوره اویدورمق ایچون مسائل اساسیه‌ده کی باختلافی، مذهبك تشکله‌سبب تلقی ایتمشدر . وکرچه ایکنجی مقدمه‌ده بزمذهبك تشکلفی کوسترن برطاقم قاعده‌لر وضع ایتمش وبوسبیله کتابنك منظم اولماسی تأمین ایتمش ایسه‌ده آجدیغی چغیر مذهبلرك عددینی پك یوکسولتمش ونهایت کندیسیده فیلسوفلره وارنجیه قدر ، موضوعی که نیشلتمکه مجبور اولمشدر .

اثرك تحابلی ایچون اوج نقطه نظر دن حرکت ایتك ایجاب ایدر . چونکه « ملل ونحل » عین زمانده ، تاریخ مذاهب ، تاریخ ادیان وتاریخ فلسفه‌در . شوحالده شهرستانی ، بزمذهبی یازمق ایچون ناصل دوشونمش ، برفیلسوفی تدقیق ایچون ناصل بر اصول تعقیب ایتمش ودینلری ایضاح ایچون ناصل حرکت ایتمشدر، مسئله‌لری قارشوسنده‌یز .

بویمه‌ده کیرمه‌دن اول بونلرك آناختاری مثابه‌سنده اولان مقدمه‌لره عطف دقت ایتلی‌یز اساساً مقدمه‌ده کی فکرلریدر که شهرستانی حقنده وشیعيلك وسنيلك مسئله‌لرنده بویوك مناقشه‌لره سبب اولمشدر . ابن تیمیه، مؤلفاتنك اکثریسنده شهرستانی ایله اوغراشمه‌ده‌در . بالخاصه شیعه ، شهرستانیك اشعری اولدیغی ایلری سورده‌ك اونك سوزلرینی وفکرلرینی سنیلر علیهنه استعمال ایتمشلردر .

شیخ رافضی جمال‌الدین ابو منصور حسن بن یوسف (وفاتی ۷۲۶) منهاج‌الاستقامه نامنده کی شیعيلکی مدافعه مقصدیله یازدیغی ائرنده شهرستانیدن برچوق پارچه‌لر نقل ایتمش وبونلری دعواسنه سند اتخاذا ایتمشدر . بوکا مقابل، رافضی نك اثرینی رد مقصدیله منهاج السنه‌یی یازان ابن تیمیه‌اتی‌الدین احمدحرانی (وفاتی ۷۲۸) رافضی نك کتابنده کی دعوالری رد ایچون اثرینك مختلف یولرنده شهرستانی‌یی موضوع بحث ایتکه مجبور اولمشدر .

بوراده اديان و مذاهب ، افكار فلسفيه و مسالك ، هې براصله ارجاعه چاليشـلمش ويا بر اصلدن تشعب ايتديرلك ايسته نيلمشدرد .

نحل ، نخله نك جمعيدر . بوده ملت ، طريق وديانت معناسندرد . فقط مؤلف ارباب ديانات و ملای ، اهل اها و نخله مقابل طوتمشدرد . آرالریده تضاد اولديغنی قبول ايتمكده در . ارباب ديانات ، مؤلفه كوره ، اسلام فرقه لری ایله يهود و نصارا کی بره کتاب منزل ، صاحبی اولانلردر .

ملل ، مجوسیلر و مانیلر کی کتابی اولمالرنده شبهه بولونانلردر . اهل اها ، فکر و هوا صاحب لری اولان فیلسوفلردر که بونلرک کتابلری اولمالدیغنی کی بونلر ، بر طریق حدود و احکامده طانیزلر . بر اهمه ، ییلدیزلره طانیلر و پت پرستلر بو قسمده داخلدر . نحل ، کتابی یوق فقط حدود و احکام طانیانلردر . ایلک صابیلر کی .

لکن شهرستانی اکثر یا کنديسنك یاپدیغنی بو تقریقه رعایت ایتمز . اونك نظر نده ارباب ديات و ملل صورت مطالعه ده مجوسیلر ، یهودیلر و مسلمانلر و خریستیانلردر . اهل اها و آرا ایسه دهری فیلسوفلر ، صابیلر ، برهمنلر و پت پرستلردر .

شوحالده کتابك درت قسمه آریلا جغنی شمیدین تخمین ایده ییلیرز . بو قسملره برده مدخلی علاوه ایتلی یز . مدخلده شهرستانی اولان انسانلری تصنیف ایده جك و مذهبلره آیراجق ، صوکر اسلام فرقه لرینی تفریق ایچون قبول ایده جکی اساسی کوسـتره جك ، بونی تعقیماً بوتون بومذهب اختلافلرینك ، دیندار اولسون اولماسین ، نه دن نشأت ایتدیکنی آراشیدیراجق و صوکر بالخاصه ملت اسلامیه نك بومذهبلره آیرلماسی اسبابخی تحری ایده جك و نهایت کتابخی نه صورتله ترتیب ایتمه سی لزومی سویله یه جکدر . بناءً علیه بونلرک هر برینی برمدخل حالنده بیان ایچون کتابك باش طرفه بش مقدمه علاوه ایده جکدر .

بونلری ده کتابدن بر قسم عد ایدرسه ك « ملل و نحل » ك بش قسمدن عبارت اولاجنی نتیجه سنه واریرز .

بواثرک اسلام محیطنده اك زیاده دیدی قودو او یاندیران قسمی بومقدمه لردرد . بونلردن باشقه کتابده بعض بحثلر واردرد که چوق مهمدر . صابیلر ایله حنفا آراسنده مناظرات و محاوراته دائر یازدیغنی سطرلر آکلاسیلان اوزمانلر برتأثیر او یاندیرمش که بوبحث اوزرینه آیروجه بررساله تألیف ایدلمشدرد . [۱] تصویب و تخفیف نامنی طاشیان بورساله آ یاصوفیه

[۱] بورساله آ یاصوفیه کتبخانه سنده مجموعه لر قسمندرد (نومرو ۷۸۵). بورساله ، مجموعه نك و کتبخانه نك فهرستنده شوصورتله مقیددر : خلاصه تشکیلات الصابی واجوبه الحنفا من الملل والنحل للشهرستانی

برنجی مقدمه

بشرك اقسامی تصنیف

ارباب علمدن بری ، اهل عالمی ، تعبیر دیگرله انسانلری ، اقالیم سبعهیه کوره تقسیم
ایتمش وهر اقالیم اهلین رنکرینک ولسانلرینک دلاتندن آکلاشیلمقده اولان مادی
و معنوی فرقلریله تصنیف ایتمشدر .

بردیگریده ، اقطار اربعه دنیلن شرق ، غرب ، جنوب ، شماله کوره تقسیم ایتمش
وهر قطره طبیعتلرک اختلافی وشریعتلرک تبانی خصوصنده تام حقی ویرمشدر .
برسیده اهل عالمی امتلره کوره تقسیم ایتمش وامتلرک بویوکلری دورتدر ، عرب ،
عجم ، روم و هنددر ، دیمشدر .

صوکر ا بوذات برامت ایله دیگر امت آراسنی جمع ایدر . و دیورکه عرب و هند بر
مذهب یاقلاشیرلر ، بونلرک اکثریتله میللری اشیانک خواصنی تثبیت و ماهیات و حقایقک
احکامی ایله حکم و امور روحانییه نی استعمال ایتمک متوجهدر .

روم ایله عجمده بر مذهب یاقلاشیرلر . بونلرکده اکثریتله میلی اشیانک طبیعتلرینی تثبیت
و کیفیات وکیاتک احکامی ایله حکم و امور جسمانییه نی استعمال ایتمک متوجهدر .

بعض مؤلفرده انسانلری افکار و مذاهبه کوره تقسیم ایتمشلردر . ایشته بو کتبی تألیف
ایتمکدن مقصدیمز بودر . انسانلر تام و دوغری بر تصنیفه تابع طو تونجه ایلك اولارق
دین و ملت صاحبی اولانلره رأی و هوا صاحبی اولانلر دییه آریلیرلر . مطلق صورتده دین صاحبلری
یحوسیلر ، یهودیلر ، خریستیانلر ، مسلمانلر کیدر . رأی و هوا صاحبلری ده دهری فلسو فلر صابیلر
ییلدیزلره و پوتلره طابانلر و برهنلر کیدر و بونلرک هر بری بر چوق فرقه لره آریلیرلر .
رأی و هوا صاحبلرینک سوزلری و فکرلری ضبط ایدیلره رک معین بر عدده افاده ایدیلره مزه .
دیانت صاحبلرینک مذهلری ایسه بو خصوصده کی برخبره نظراً معین بر عدده منحصر در .
خبر شودر : یحوسیلر یتش فرقه یه آیرلشلر ، یهودیلر یتش بر فرقه یه آیرلشلر ، خریستیانلر
ایسه یتش ایکی فرقه یه ، مسلمانلر ده یتش اوچ فرقه یه آیرلشلردر . بو فرقه لر ایچندن نجات
بولاجق اولان یالکز بریدر .

طریق حصر و احتصار طریقیدر ، دیور . حساب طریقنک نه اولدیفنی بشنجی مقدمه ده
ایضاح ایده جکدر .

بوعتبار ایلله مقدمه لری ، برقات دها کسب اهمیت ایدیور . اساساً ملل ونحل ده شهرستانیك فکر لری اولق اوزره کوستریله جك شیلر بومقدمه لرده در . بونلردن صوکر ا مذاهب وفلاسفه نك تاریخیچه لری و ترجمه حالاری کلیر که بونلر ، اصول نقطه نظرندن تدقیقه تابع اولاییلر . بومطالعاته مبنی مقدمه لری ، اوزون اولماسنه رغماً عیناً ترجمه ایدیورم .

۱۳

شهرستانی « ملل ونحل » ك باشنده « شوصورتله اداره کلام ایتیمکده در . وقتا که عنایت الهی ایلله عالمده موجود مختلف دیانت وملت ومختلف رأی وطریقت اربابنك مقاله [۱] لرینی مطالعه وبونلرک نهره لردن نشأت ایدوب نهره لره منتهی اولدقلرینی تدقیق ووطوللو ویا داغنیق اولانلرینی جمع ایتیمکه موفق اولدم . بومعلوماتی مختصر بر کتابده طوللامغه قرار ویردم .

بوختصر کتاب ، اوکره نك ایسته یه نه عبرت اولق و عبرت ایسته یه نه بصیرتلی بولوتقم ایچون ، متدین اولانلرک تدین ومنتحل اولانلرک اتحال ایتدکاری بوتون شیلری احتوا ایدم جکدر .

فقط مقصده کیریشمده دن اول بش مقدمه تقدیم ایتیمککم لازمدر .

برنجی مقدمه ، بنی بشرک اقسامی نصیف .

ایکینجی مقدمه ، اسلام فرقه لرینی تصنیف ایچون استناد اولونان قانونی تعیین . اوچینجی مقدمه ، مخلوقات آراسنده وقوعه کلن ایلک شبهه یی وبونک کیمدن صدور وکیمده ظهور ایتدیکفی بیان .

دردننجی مقدمه ، ملت اسلامیه ده وقوعه کلن ایلک شبهه یی وبونک کیفیت انقسامی ایلله کیمدن صدور وکیمده ظهور ایتدیکفی ایضاح .

بشنجی مقدمه ، بوکتابی حساب طریقيله [۲] ترکیبی موجب اولان سبب .

[۱] بوکله یی داٹما بویه قولالانجیز . چونکه مقاله لغتده کلام دیمکدر . بوکونکی لسانمزدده ایه بر موضوع اوزرینه یازیلان یازی معناسنده در . بوراده مقاله ایه هرایکی معنادن فرقلیدر . ایلریده مؤلفك صاحب مقاله کیمه دینیه ییله جکنی ایضاح ایتسندن آکلاشیلورکه مقاله ، بوتون فقرات مسائله اساس تشکیل ایدن فکر اساسی یی افاده ایدر . بونکله برابر مقاله ، بوکتابده برمذهب ویا مسلك فکری بر نظریه ویا دعوی فکری حتی یازیلان بر اثر ویا سویه نیلن برسوزی ده احتوا ایدم جک بروسقته قولالانشدر .

[۲] مؤلف طریق حساب ، تعبیری بوراده ودیکر یرلرده بالالترام قولالانمده در . حساب

ایراد ایتک خصوصند سوزی اوزاندیلر ومستقر برقانون ودواملی براصله استناد ایتدیلر
بن، قدرتم یتدیکی وتقديرک مساعدیه ایتدیکی قدر، جالیشدم وبونلری دورت قاعدهیه
حصر ایتدم که بونلر اک بیوک اصللردر .

برنجی قاعده — صفات وصفانده توحید ،

بوقاعده بر جماعتک اثبات ایتهمسی ، دیگر جماعتک نفی ایتهمسی اعتباریه صفات ازلیه
مسئله لری ، صفات الذات وصفات الفعل بختلری والله واجب ویا جائز ویا مستحیل اولان
شیلری احتوا ایدر . بوقاعدهده اشعریه و کرامیه . مجسمه ومعزله فرقه لری آراسنده اختلاف
واردر .

ایکنجی قاعده — قدر وعدل .

بوقاعده بر جماعتک قبول ایتهمسی ، دیگرینک نفی ایتهمسی اعتباریه اتضا ، قدر، جبر ،
خیری اراده ویا شری اراده خصوصند کسب ، مقدور ومعلوم مسئله لری احتوا ایدر .
بوقاعدهده قدریه ، نجاریه ، جبریه ، اشعریه ، کرامیه فرقه لری آراسنده اختلاف واردر .
اوچنجی قاعده — وعد ، وعید ، اسماء واحکام .

بوقاعده بر جماعتک اثبات ودیگر جماعتک نفی ایتهمسی نقطه نظرندن ایمان ، توبه وعید ،
ارجاء [۱] تکفیر ، تضلیل مسئله لری احتوا ایدر . بو اصلده مرجئه وعیدیه ، معزله ،
اشعریه ، کرامیه فرقه لری آراسنده اختلاف واردر .

دوردنجی قاعده — سمع ، عقل ، رسالت وامامت .

بوقاعده ، بر جماعته کوره نص ایله دیگر جماعته کوره اجماع ایله حل ایدلک اوزره
تحسین ونقیح ، صلاح ، اصاح ، لطف ونبوته عصمت وامامتک شرطلری مسئله لری
وبومسئله لک نصه قائل اولانلرک مذهبیه نه صورتله انتقال ایتدیکی واجاعه قائل اولانلرک
مذهبیه کوره بونلرک نه صورتله اثبات ایدلدیکنی احتوا ایدر .

بوقاعدهده شیعه ، خوارج ، معزله ، کرامیه ، اشعریه فرقه لری آراسنده اختلاف

واردر .

عالملرک اماملرندن برینک، بوقواعددن بره مقاله ایله تفردایتش اولدیغنی کوردیکمز زمان

اونک مقاله سنی بر مذهب وفیکرینه اشتراک ایدن جماعتی ده بفرقه عدایدرز .

[۱] ارجاء . تأخیر ایتک وامید ویرمک مغالیه در . مرجئه بوندن کلیر . برنجی معنایه کوره

عباداتی کیری به براقدرلری ایچون مرجئه دنیلمش ، ایکنجی معنایه کوره ده ایمان ایتدکن صوکر
بصیتک زبانی اولمادیفته قائل اولمش اولدقلرندن بونامی آملشلردر .

الهیات مجموعه سی صای ۳

زیرا ایکی متقابل قضیه ده حق یالکیز برنده در . تقابل اصوللریله متقابل و متناقض اولان ایکی قضیه نك صدق ایله کذبہ انفسام ایتکدن باشقه امکانی یوقدر . حق برنده دکلسه همه حال دیگر نده در . عقلی اساسلرده متضاد و متخاصم اولان ایکی شئیك، ایکیسنك ده محق و صادق اولدقلرینه حکم ایتك محالدر . هر مسئله عقلیه ده حق بر اولنجه بوتون مسئله لرده . حقك یالکیز بر طرفده ، بر فرقه ده بولماسی ایجاب ایدر .

بزوحقیقی سمعاده اوکره نیورز . قرآنك شوآتی « و من خلقنا امة یهدون بالحق و به یعدلون - بزم خلق ایتدکلر مزدن بر امت حق ایله هدایت بولورلر و حق ایله عدالت ایدرلر - بوحقیقی خبر ویریور . پیغمبر علیه السلام خبر ویریورلرکه امت یاقینده ۷۳ فرقه یه آریلا جقدر . بولردن فرقه ناجیه یالکیز بریدر . دیگرلری هلاک اولاجقلردر » بوفرقه ناجیه هانکسیدر . دینلدی ، پیغمبر ، اهل سنت و الجماعتدر بیوردی . سنت و جماعت نهدردنیلدی . نیم و احكامك بوکون اوزرنده بولوندیغمز شیندر . بیوردی و صوکره علاوه ایتدی . نیم اتمدن بر طاقفه قیامت کونه قدر صورت دائمه ده حق اوزرنده یولنه جقدر و بیوردیلرکه اتم ضلالت اوزرینه اجتماع ایتزلر .

ایکینجی مقدمه

اسلام فرقه لرینی تصنیف ایچون استناد ایدیلن قانونی تعیین .

اسلام فرقه لرینی تصنیف خصوصنده ارباب تحریرك بر طاقم اصوللری واردرکه بولر نه نصی بر قانونه ، نه ده مثبت بر قاعده یه مستند کلدرلر . بو موضوعه دائر اثر یازانلری ، فرقه لرك تصنیفی مسئله سنده بر منهاج اوزرینه متفق بولسادم . اصلا شبهه ایدلیه جك درجه ده معلومدرکه هر هانکی بر مسئله ده بر مقاله ایله سائر عالمردن تمیز ایدن هر هانکی بر آدم مقاله صاحبی یعنی فکر و مذهب صاحبی عد ایدلر . عکس تقدیرده مقاله لر حصر و تعداد ایدلك حدودندن چیقاردی و مثلاً خارجده موجود اشیا نك احکامنه دائر بر مسئله ده تفرد ایدن بر ذات ، مقاله صاحب لردن معبود اولوردی .

شوالده اصول و قواعددن اولان مسئله لری تعیین خصوصنده بر اساس ، بر چرچومه اولمیدرکه او مسئله لر حقنده اختلاف ، بر مقاله ده اختلاف عدایدیلر بیلسون و اونك صاحب نه مقاله صاحبی دینیه بیلسون . مقاله اربابندن هیچ برینك بو اساسی ایضاح و تنبیه هت ایتدکلرینی کورمه دم . بالعکس بولر ، امتك مذهب لرینی ناصل بولدیلر ایسه راست کله

جوشبه‌دن، یدی شبهه انقسام ایدهرک خلقی احاطه وانسانلرک ذهنلرینه مرآت ایتیش ونهایت بدعت وضالات مذهب‌لرینی وجوده کتیرمشد.

جوشبه‌لر، شیطانک سجده‌ایله امرایدیلوب سجده‌دن امتناع ایتمه‌سندن صوکر ابلیس ایله ملکار بینده مناظره شکلنده دورت انجیلی تشکیل ایدن لوقا، مارقوس، یوحنا و متی انجیل‌لرینک شرح‌لرنده و توراتده متفرق صورتده مذکوردر.

شیطاندن نقل ایدلرکنه کوره دیمش که، بن‌تسلیم ایدرم که باری تعالی، بنم و خلقتک الهی، عالم، قادر و قدرت و مشیتندن غیره‌مسؤل برذا‌ندر. و هر نه‌زمان برشیتی دیلرسه اوکا اول دیر و اولور. حکیم در. شوقدر که اونک حکمتک سیاقه و سیسیمی ایجابانه کوره برطاقم سؤالر وارددر.

ملکار صور‌دیلر، بونلر قاچ دانه‌در و نه‌لردر؟ ابلیس ملعون یدیر دیدی:
برنجیسی — الله بنی یارآمدان اول بندن نه‌کی شیلر صادر اولور و نه‌لر حصوله کلیر بونلری بیلوردی، شوخالده بنی ییچون یارآندی و بنی یارادیشنده حکمت نه‌در.

ایکنجیسی — مادام که بنی اراده و مشیتی اقتضاسنجه یارآندی، ییچون بنی کن‌دیسینی معرفت و کن‌دیسنه اطاعت ایله مکلف قیلدی اکر کن‌دیسینی اطاعتدن متنفع و معصیتندن متضرر اولما یا حق ایشه تکلیفک حکمتی نه اولایلیر.

اوچنجیسی — مادام که بنی یارآندی و معرفت و اطاعت ایله مکلف قیلدی بن‌ده کن‌دیسینی طانیدم و اطاعت ایتدم، صوکر ییچون آده اطاعت و اوکا سجده ایتمکه بنی مکلف قیلدی. و بو، بنم معرفت و اطاعتی تزیید ایتمه‌یه‌جک ایکن بویه خصوصی برتکلیفک حکمتی نه‌در. دوردنجیسی — مادام که بنی یارآندی و صورت مطلقه‌ده مکلف قیلدمله برابر خصوصی برتکلیف ایله‌ده مکلف قیلدی و بن‌سندن باشقه کیمسه‌یه سجده ایتم دیمکدن باشقه برقباحت ارتکاب ایتمه‌مش ایکن ییچون آده سجده ایتمه‌دیکمدن دولایی بکالعت ایتدی و جتندن طرد ایتدی بونده حکمت نه‌در؟ ..

بشنجیسی — قبول ایدم که بنی یارآندی و صورت مطلقه و خصوصیه‌ده بنی مکلف قیلدی و بن اطاعت ایتمه‌نجه بکالعت ایتدی و بنی جتندن طرد ایتدی. فقط، صوکر ییچون آدمی بولمقلمه مساعدده و یردی ونهایت ایکنجی دفعه جته کیره‌رک اونو و سوسه‌م ایله آلداندم و حتی او، نه‌ی اولوندینی آغاجدن ییدی. نه‌حکمته منی‌در که بنم ایله برابر اونو ده جتندن چیقاردی. اکر بنی جته کیرمکدن منع ایتسه ایدی آدم، و سوسه‌مدن آزاده و مسترح اولور و جتنده مخلص قالیردی.

اگر برآدم، یالکنز بر مسئله ده تفرد ایتش ایسه اونک مقاله سنی بر مذهب و جماعتی
یرفرقه عد ایتمه ز . سوزلرینک اومقاله دن ماعدا تفرعاتی کیمک فیکرینه توافقی ایدرایسه
بو آدمی او کیمسه نك مذهبیه درج ایدر . و اومسئله یی ده مستقل بر مذهب عدایدیله میه جک
اولان فرعلردن عد ایدرز . بو صورتله مقاله من، نامتناهی مذهبیه آیرلقدن قورتولور .
اختلافه اساس تشکیل ایدن مسئله لر تعیین ایدنجه، فرقه لرك قاچ قسم اولاجنی ده تبین
ایدر . و بعضیلری دیگر بعضیلر ده تداخل ایتکله برابر بو فرقه لرك بیوکلری دورده منحصر
اولور . دیمک اسلام فرقه لرینک بیوکلری دورتر : قدریه ، صفایه ، خوارج ، شیعه .
صوکره بونلردن بعضیلری دیگر بعضیلریله ترکیب ایدر . و هر فرقه دن بر طاقم صنف لر تشعب
ایده رك فرقه لرك مجموعی یتش اوج فرقه یه بالغ اولور .

کتابلری مقاله لره تخصیص ایدن ذواتک مذهبیلری ترتیب خصوصنده تعقیب ایتدکاری
طریق ایتکیدر . بویکی طریق دن برنجیسی، مسئله لری اصل اولارق وضع ایتک و صوکره
هر مسئله ده طائفه طائفه فرقه فرقه، مذهبیلری کو سترمکدر . ایکنجیسی، علم آدمیلری و مقاله
صاحبیلری اصل اولارق وضع ایتک و صوکره بونلرک مذهبیلری شو مسئله ده و یا بومسئله ده
کو سترمکدر .

بواړك ترتیبده ایکنجی طریق التزام ایتدک . زیرا بو طریق قسملری داها زیاده
ضبط و بحثلری داها او یغون حصر و اختصار ایدر .
هر نه قدر کسکین ذکایه صاحب اولانلره عقلیات ساحه سنده حقل ایشینی و باطلک
ظلمتی کیزی قالمایور سده هر مذهبک صحیحی فاندندن، حقی باطلندن تفریق ایتک سترین،
یالکنز هر فرقه نك مذهبی لهرلنده غیرت کو سترمیهرک وعلیهرلنده حرکت ایتیه رك کتابلرلنده
بولدیغم کبی کو سترمکی کندم ایچون شرط ایدندم .

اوجنجی مقدمه

بو مقدمه مخلوقات ایچنده وقوعه کن ایلک شبهه یه و بونک اولایمندن صدور و نهایتده
کیمده ظهور ایتدیکنه دائردر .

مخلوقاتده وقوعه کن ایلک شبهه ، ابلیس ملعونک شبهه سیدر . بوشبهه نك منشائی نص
مقابلنده رأی ایله استبداد و امره اعتراض خصوصنده آرزوسنه متابعت ایتیه سی
ویارادلدینی آتش ماده سنه مغرور اولارق آدمک ماده سی اولان چاموره قارشی تکیبری در .

دکدره کرچه عباره لر مختلف و طریقلر متباین اولایلیر. فقط بونلر ء ضالالتلرک نوعلرینه قسبتله تخملمره بکزر جمله سی حقیقی اعتراف ایتدکدن صوکر انکار ونص مقابلنده هوای وهوسه میل واقبال اساسلرینه راجعدر. بو بویه ...

ایشته نوح ء هود ء صالح ء ابراهیم ء لوط ء شعیب ء موسی ء عیسی و محمد ایله مجادله ایدنلر ء بویه ایلك ملعونك شهه لرینی اظهار ایتمه سی طرزنده حرکت ایتدیلر. هپسنگ خلاصه سی کندیلردن مکلفیتی قالدیرمق و بوتون شریعت واضعلرینی انکار ایتدکر. زیرا اولنرزی هدایتیه سوق ایدمک اولان بشرمیدر (البشره تندوننا) دیمه لری ایله (الأسجد لمن خلقت طیناً) چاموردن یاراتدیغک کیمسه یه سجده ایدرمییم؟ دیمک آراسنده فرق یوقدر. بونلر الله تعالینک شو آیتنده «انسانلری کندیلرینه هدایت کلدیکی زمان ایمان ایتمکدن منع ایدن شیء ء آنحق لله بشری رسول اوله رق کوندر دیمی دیمه لری در - وما منع الناس ان يؤمنوا اذ جاءهم الهدى الا ان قالوا ابعث الله بشراً رسولاً» کوسترلدیکی وجهله خلافاک محورینی و افتراقک اک الوریثلی ساحه سی تشکیل ایتشددر [۱]

بوراده جناب الله ایمانه مانع اولان شینک بومعنی اولدیغنی بیان ایدیور. نیکم اولجه ده شویه دیمشدی: «امر ایتدیکم زمان سجده ایتمه مک ایچون سنی منع ایدن نه در؟ اوده بن اوندن داها خیرلیم دیدی. - ما منعك ان لاتسجد اذ امرتك قال انا خیر منه».

اونک ذریتدن متأخر اولان ده متقدمک دیدیکی کی، بن بوخور و حقیر اولاندن داها خیرلیم دیدی. کذا بونلردن متقدم اولانلرک احوالی تعقیب ایدمک اولورساق، متأخر اولانلرک سوزلرینه مطابق بولورز «کذا بونلردن اول کلنلرده بونلرک سوبلدکاری سوبلدیلر قلبلری بربرینه بکزمه دی. اولجه تکذیب ایتدکاری شینه صوکرادن ایمان ایتمه ک یا قلاشما دیلر - كذلك قال الذين من قبلهم مثل قولهم تشابهت قلوبهم فيما كانوا يؤمنوا بما كذبوا به من قبل ء وقتا که ایلك ملعون عقلک ادراک ایتمه سی ء حکم اولماسی جائز اوله مایاجق اولان بر ذات حقنده عقلی حکم و صلاحیتدار عدایتدی ء اونک نظرنده خالق حقنده کی حکملرک خلقده و یا خود خلق حقنده کی حکملرک خلقده جاری اولماسی ایجاب ایدر. خالبوکه بونک برنجیسی (غلو) حدود صلاحیتی تجاوز ایتمک. ایکنجیسی ده (تقصیر) دائرة شمولانی قیصا التقدیر. بورنجی شهه دن حولیه تناسخیه ء مشبه ورافضیلرک غلاتی ظهوره کلدی. [۱] دیگر برنسخیه کوره شویه ترجمه ایدمک لازمدر ء بوندن دولاییدرکه الله تعالی نک شو قولنده کی شینی ء خلافة نخل و اقتراحه ساحه اولمشدر.

آلنجیسی — اوت الله بنی یاراتدی و عمومی و خصوصی صورتده مکلف قیلدی و بکا لعنت ایتدکنن صوکراینه جتنه کیرمکلمکه فرصت ویره رک آدم ایله آرامزده خصومت حصوله کلدی . فقط بویله ایکن نیچون بنی آدم اولادینه مسلط ایدیور . حق اونلر ، بنی کورمدکاری حالده بن اونلری کوریورم . ونه حکمته مبیدرکه اونلرک وسع وطاقنلری ، قوت و قدرتلری بکا تأثیر ایتدیکی حالده بن وسه سه م اونلره تأثیر ایدیور . ا کر اونلری حیلله ایله صابدیران بو وضعیت خارجنده ، فطرتلرینه کورمه یاراتسه ایدی ، هپسی تمیز ، سوز دیکلر ، مطیع اوله رق یاشایاجقلر و اونلر حقنده داها فائده لی و حکمته داها اویغون و لاجقدی .

یدنجیسی — بوتون بونلری قبول ایدیورم ، اوت بنی یاراتدی و بنی مطلق و مقید اوله رق مکلف قیلدی و اطاعت ایتدیجه بکا لعنت ایتدی و بنی طرد ایتدی ، جتنه کیرمک ایسته دیکم زمان بکا اقتدار و مساعدده و یردی و ایشمی یا پنجه بنی و رادن چیقاردی ، هم ده آدم اولادینه مسلط ایتدی . فقط بن کنديسندن مهلت ایسته دیکم زمان نیچون بکا مهلت و یردی « فملت انظرنی الی یوم یبعثون قال انک من المنظرین الی یوم الوقت المعلوم — بعث اولونا جقلری کونه قدر بکا مساعدده ایت دیدم ، سن معلوم وقتک کونه قدر مساعدده ایدیلر دنسک بویوردی ، بونده حکمت نه در .

ا کر بنی در حال هلاک ایتسه ایدی ، آدم و خلق بندن راحت قالیردی و عالمده هیچ برشر قالمزدی . عالمک نظام خیر اوزرینه بقای شرایله امتراچندن خیر لی دکلیدر ؟ ایشه بنم هنر مسئله ده کی ادعالمک حقی بودر .

اینجیل شارحی دییورکه : الله ملکره وحی ایتدی ، شیطان دیدیلرکه سن ایلک اوچکه الله قارشی ، بنم اللهم وخلقک الهی سک ، دیه اقرار ایتشدک . بوسوزنده صادق و مخلص دکلسک ! زیرا بنم بتون عالمک الهی اولدیغی تصدیق ایتسه ایدک بکا نیچون دییه رک سبب صورمازدک بن براللهم که بندن باشقه الله یوقدر بن ایشله دیکم شیلردن مسئول دگم ایشله دیکم ایشدن مسئول اولان خلقدر .

بوسطرلر تماماً آ کلا تدیغ طرزده تورانده و اینجیلده مذکوردر . بن ده اوزون زمانلری دوشونمکده ایم . شهن دن تماماً آزاده اولارق محقق اولدیغنه قائلیم که آدم اولادنده وقوعه کلن هر شیی ، هر حالده شیطانک اضالاتدن وقوعه کلش و بوتون وسوسه لر اونک شهنلرندن نشأت ایتشدیر . بوشهرلر ، یدی به محصور اولنجه بدعت و ضلالتلرک بویوکرینک ده یدی اولماسی ایجاب ایدر . بناء علیه کفر و ضلالت فرقه لرنده کی شهنلرک بوشهنلر دن زیاده اولماسی قابله

بکزه تهرک « قدریه بوامتک مجوسیلری در ، القدریه مجوس هذه الامة ، دیمش و دمشه بو امتک یهودیسی رافضه ده نصاراسیدر [۱] المشیه یهود هذه الامة والرافضة نصاراها » بو یورمشدر .

کذا پیغمبر علیه السلام عمومی اولارق « محقق سز ، سزدن اولکی امتلرک طریقلرینه بر اوق یلکنک ، دیگر اوق یلکنه و بر آیاق قاینک ، دیگر آیاق قابنه اویدینی کی اویاجقسکیز . حتی اونلر کار دلیکنه کیرسه لر ، سزده اورایه کیره جکسکیز - لتسلکن سبل الام قبلکم حدوا القذة بالقذة والنعل بالنعل حتی لودخلوا حجر ضرب لاختموه » بو یورمشدر

دردنجی مقدمه

بو مقدمه ، ملت اسلامیة ده وقوعه کان ایلاک شبهه ایله بوشبهه نك شعبه لرمانقسام ایتمه سنك کیفیتی و کیمن صدور و کیمنه ظهور ایتدیکی مسئله لرینی احتوا ایدمه جکدر .
 یوقاریده ایضاح ایتدیکمز وجهله متأخر زمانده وقوعه کان شبهه لر ، عینیه اول زمانده وقوعه کان شبهه لر دن عبارت اولدینی کی هر پیغمبر زمانده و هر دین و شریعت صاحبك دورنده او پیغمبر امتك متأخر زمانده کی شبهه لرینك ، اول زمانده کی اکثری منافقلردن عبارت اولقی اوزره کافر و منافق دشمنلرینك شبهه لرندن نشأت ایتدیکی ایضاح ایتک ممکندر . بو حقیقت کچمش امتلرده زمانك اوزامش اولماسندن دولابی هر نه قدر نظر مزدن کیزله نیورسه ده بوامتده ، امت اسلامیة ده بوتون شبهه لرک پیغمبر علیه السلامك زمانده کی منافقلرک شبهه لرندن نشأت ایتش اولدینی کیزلی دکلدر . زیرا منافقلر ، پیغمبرك امرو نهی ایتدیکی شیلرده اونك حکمنه راضی اولمادیلر . وفکرک دولاشامایاجنی مرعاله ویورویه به جکی ساحه لره کیریشدیلر . صورولماسی و ایچنه دالوب اشتغال ایدلمه سی منع ایدیلن شیلری صور دیلر و مجادله جائز اولمایان شیلرده باطل ایله مجادله ایتدیلر .

بو خصوصده سزی تنویر ایدمه جک حادثه « ذوالخویرة التمیمی » نك (حدیث) سوزی در . زیرا « عادل اول یا محمد ! سن عدالت یا پیورسک - اعدل یا محمد فانك لم تعدل » دیدی . حق پیغمبر علیه السلام ، اکثر عدالت یا پیورسه م کیم عدالت یاپار - ان لم اعدل فن یعدل « بو یوردیلر . ملعون تکرار آعزینی آچدی و « بو تقسیم ایله الله تعالی نك رضاسی

[۱] پیغمبر زمانده رافضی فرقه سنك اسمی بیه موجود اولمادینی نظر دفته آلیرسه شهر شاینک بونلری حدیث دیه یازمه سی شایان دقت کورمک ضروریدر .

چونکه اشخاصدن بر شخص حقنده افراط ایله حدودی تجاوز ایتدیلر . حتی اونوی صفات جلال ایله توصیف ایتدیلر .

ایکینجی شهیدن ده قدریه ، جبریه ، مجسمه مذهبلیری چیقدی . چونکه بونلر تقریط درجه ده حدودی قیصالتارق الاهی مخلوقات اوصافیه توصیف ایتدیلر .

بونقطه نظر دن معتزله « مشبه الافعال » مشبهه ده « حلولیه الصفات » در . بونلرک هر بری هانکی کوزی کور اولورسه اولسون ، تک کوزلیدر . « زیرا آنحق بزدن صدوری حسن اولان شینک اللهدن صدوری حسندر . و بزدن صدوری قییح اولان شینک اللهدن صدوری قییحدر » دینلر ، خالق خلقه تشبیه ایتش اولور . کذا ، باری تعالی خلقک وصف اولوندی شیدله وصفه نیر ، یاخود « خالق باری تعالی تک وصفلاندی شیه وصفلاندیر دییه نلر . حقدن اعتزال ایتش اولورلر .

قدریه مذهبک اصلی ، هر شیده علت آرامقدر . بوايسه ، ايلك ملعونك قبول ایتدیکی بر اساسدر . زیرا شیطان اولا خلقده علت ، ثانیاً تکلیفده حکمت ، ثالثاً آدمه سجده ایله تکلیفده فائده آرامشدر . خارجیلرک مذهبی ده بوندن نشأت ایتشدر . زیرا خارجیلرک شو « حکم آنحق اللهکدر ، انسانلر حکم ایده من (لاحکم الله ولا یحکم الرجال) سوزی ایله شیطانک شو « بن آنحق سکا سجده ایدرم قوروبالچقدن یاراتدیغک بشره سجده ایدرمی یم - لاسجده الاک اأسجد لبشر خلقته من صلصال ، سوزی آراسنده فرق یوقدر .

خلاصه امورک اورته سنی تجاوز ایدن ایکی طرفک هر بری ، مذمومدر . معتزله ، حدی تجاوز ایدرجه سنه افراط ایتدیلر و بوغلو واقراطی توحیدده یادیوروز ظن ایتدیلر . حالبوکه صفاتی نفی ایله (تعطیل) ه واردیلر . مشبهه ایسه توحید خصوصنده تقریط ایتدیلر ، حتی خالق جسملرک صفتلری ایله وصفلاندیلر .

رافضیلر ، نبوت وامامت خصوصنده حدی تجاوز ایده جک درجه ده افراط ایتدیلر و حلوله واصل اولدیلر ، خوارج ایسه بالعکس پک زیاده تقریط ایتدیلر و انسانلرک حکم اولماسنی نفی ایتدیلر .

کورویورسکزرکه بوشه لرک هپسی ، ايلك ملعونك شبه لرندن نشأت ایتشدر . اوله وقوعه کلنلر ، بونلرک مصدري صورکرا حصول بولانلر ، اونلرک مظهری در .

قرآن ، جناب اللهک شو « شیطانک آدمیلرینه تابع اولمایکزر زیرا او ، سزک آشکار دشمنکزد . ولاتبعوا خطوات الشيطان انه لکم عدو مبین » سوزنده بوکا اشارت ایتش و بیغمبر علیه السلام ده بو امتک هر فرقه ضاله نی ، کچمش امتلرک ضالانده قالان امتلرینه

پیغمبر علیه السلام خسته لغنده وقوعه کلن ایلك نزع، محمد بن اسماعیل البخاریك اسناد اصولیه عبدالله بن عباسدن روایت ایتدیکی شو حادثه ده در. ابن عباس دیورکه پیغمبر علیه السلام وفاتك وقوعه کلدیکی خسته اقی شدله تنجه علیه السلام بکا بر قلم کاغد کتیریکن منزك ایچون برشی یازام که بندن صو کراضلاته دوشمه یه سکز، بیوردیلر. عمر، رسول اللهك اضطرانی زیاده لشدی بزه اللهك کتابی کافیدر، دیدی وبر برینه قاریشان سوزلر چوغالادی بونک اوزرینه پیغمبر علیه السلام بورادن قالق کتیر یانمده چکشمک یاراشماز، بیوردیلر. ابن عباس دیورکه « مصیبت تام معناسیله، رسول اللهك کتابیله بزم آرامزه کیرن شیدر - الرزیه کل الرزیه ماحال بیتنا و بین کتاب رسول الله ».

ایکینجی اختلاف ده پیغمبرك خسته لغنده در. پیغمبر، اسامه نك عسکرینی تجهنز ایدیکنز اوندن آریلانه الله لعنت ایتسون، دیمشدی. اصحابك بر قسمی پیغمبرك امرینه امتثال ایتک بزه واجبدر، اسامه مدینه دن چیقدی دیدیلر. دیگر بر قسم ده پیغمبرك خسته لغی شدتلندی، حال بویله ایکن اوندن آریلیر سه ق قلبمز راحت ایتیه جکدر، پیغمبرك حالک نه اولاجنی کورونجه قدر صبر ایدم دیدیلر.

بویکی اختلافی بوراده یارمقلغمک سببی مخالفلرک اکثر یابونلری دینده مؤثر اختلافدن عد ایتملری در. وهر نه قدر هپسک مقصدی قلبلرک تزلزله اوغرا دینی زمانلرده مراسم شرعیه یی اقامه وحادثاتک انقلاباتی زمانلرنده مؤثر اولان فتنه آتشی تسکین ایهده بو، بویله در.

اوجنچی اختلاف پیغمبر علیه السلام وفاتنده وقوعه کلشدر. عمر بن خطاب « محمد اولدی دیه نی شو قیلنجمله قتل ایدرم. او، عیسی بن مریم کبی کو که دفع اولونمشدر. دیدی. ابوبکر بن ابی قحافه ایسه «محمد عبادت ایدن بیلسین که محمد اولمشدر، محمدک آله نه عبادت ایدن کیمسه لرده بیلسین که اود بری در وئولز» دندی و بو آتی او قودی «محمد آنجی بر پیغمبر در اوندن اول برچوق پیغمبرلر کچمشلر در. او، اولور ویا قتل اولونور سه اسکی حالکزه عودت ایده جکیمیسکز. و ما محمد الارسل قدخلت من قبله الرسل أفان مات او قتل انقلبتم علی اعقابکم ».

هر کس ابوبکرک رأینه رجوع ایتدیلر و عمر، بن بو آتی ابوبکر او قونجه یه قدر صانکه هیچ ایشتمه مشدم دیدی.

دردنچی اختلاف، پیغمبرک دفن ایدیله جکی بر حقتده اولدی. مکلی مهاجرلر، مک پیغمبرک دوغدینی یردر. اوراسی پیغمبرک کزوب توزدینی و روحنک انسیت ایتدیکی محلدر.

ایسته نله مشدر - هذه قسمة ما اريد بها وجه الله تعالى ، ديني . بو ، صريح برصورتده
پيغمبره قارشى خروجدىر . امام حق اولانه اعتراض ايدن كيمسه خارجى اولورسه، رسول
حق اولانه اعتراض ايدن كيمسه نك خارجى اولماسى داها يازاشير . بو حركتك معناسى
عقلك تحسين وتقييحه قائل اولمق، نص مقابلنده آرزو وهوايه كوره حكيم ايتك وبرشى
حقنده عقله كركه نك بويوك نك دكيدر ۱۹.

حق پيغمبر « بو آدمك صويندن اوله بر قوم چيقاقدركه بونلر، هدفى دلوب چن
اوق كي ديندن چيقاقدلر ... سيخيرج من ضئى هذا الرجل قوم يمرتقون من الدين كما يمرتق
السم من الرمية » بويور مشدر .

احد كوفى منافق لردن برطائفه نك « بزم المزده برشى وارمى، ديديكلى زمانكى حالته
و « اكر ائزده برشئى اولسه ايدى بوراده قتل اولونمازدق » سوزلرينه و « بزم يانمزده
اولسه لردى اولمز لر و اولديرله زلردى » ديمه لرينه دقت ايديكز كه بونلر، قدر مذهبنى تصريح
ايتكدن باشقه برشئى دكيدر . مشرك لردن برطائفه نك « اكر الله ديلهسه ايدى كنديسندن
باشقه هيچ برشئه عبادت ايتزدك - لوشاء الله ماعبدنا من دونه من شئى) ديمه لرى و ديكر
برطائفه نك « بزركيمسه نى اطعام ايدرمى بركه اكر الله ديلهسه ايدى اونى اطعام ايدردى -
أنطعم من لو يشاء الله اطعمه » ديمه لرى ده جبرى تصريحدن عبارتدر .

كذا اللهك ذاتى حقنده ، جلالتده تفكر، افعالنده تصرف ايدرك مجادله ايدن ديكر
برطائفه نك حالتدن حصه مند اوليكبر كه بونلرى جناب الله حق شوايتله منع و تخويف
ايتدى « الله صاعقه لر كونده رير و بونلرى ديله ديكنه اصابت ايتديرر اونلر ايسه الله حقنده
مجادله ايديبورلر اللهك عقوبتى شدتليدر - ويرسل الصواعق فيصيب بها من يشاء وهم
يجادلون في الله وهو شديد المحال » .

بونلر پيغمبرك زماننده اولانلردر . حالبوكه اوصياده پيغمبرك صحت بدنى ، قوت
وشوكنى يرنده ايدى . منافقلر ايسه حيله كارلق ايدرلر ، نظهار اسلام ايدرلر و نفاقلرينى
كيزلرلردى . اونلرك نفاقى، هر وقت پيغمبرك حركات و سكنات، اعتراض ايله ميدانه چيقاردى .
بناء عليه اعتراضلر ، تخملىر كيدير، اوتخملىردن اكين بىتر كى شهرلر ظهوره كلىشدر .

پيغمبرك خسته لاندىغى زمانده و وفاتندن صوكر اصحاب بيتنده وقوعه كن اختلافلره
كلنجه بونلر اجتهدى اختلافلردركه اصحابك بونلردن مقصدلرى ، بعض كيمسه لرك ديديكى
كى شرعك مراسمى تثبيت و دينك يوللارنى ادامه ايتكدر .

مشهور اولارق روایت ایدیلن «بزینغمبرلر هیئت میراث بر اقایز، ترك ایتدیكمز شیلر صدقه در-
نخن معاشر الانبیاء لانورث مائرکناه صدقه» حدیثی ایله کندیسنه جواب رد ویرلدی.

یدنجی اختلاف - زکاتی منع ایدنلرله حرب ایتمک مسئله سنده وقوعه کلدی. بر قسمی
بزاونلرله، کافرلرله مقاله ایتدیكمز کجی حرب ایتمه یز. دیگر بر قسمی بالعکس حرب ایدرز
دیدیلر. حتی ابوبکر «اگر اونلر پیغمبره ویردکلری شیلردن بریپ پارچه سنی بدن منع
ایده جک اولورلرسه اوایپ ایچون اونلرله حرب ایدرم - لومنعونی عقلاً» مما اعطوا رسول الله
لقاتلتهم علیه) دیدی وبالذات اونلرله حرب کیتدی، بتون اصحاب، ابوبکرک رأینه اشتراك
ایتدیلر. حضرت عمرک اجتهادی، خلافتی زماننده بونلردن ضبط ایدیلن شیلری وماللری
کندیلرینه رد ایتمک و محبوس اولانلری صالیویرمک صورتیه تجلی ایتدی.

سکزنجی خلاف - ابوبکرک وفاتی زماننده عمری خلافته ولی عهد تعیین ایتمه سنده
وقوعه کلدی. بر قسمی اوزریعه بر (فظ غایظی) سرت چهره لی آدمی امیر یابدک دیدیلر،
صوکر ا ابوبکرک شو «اگر ربم یوم قیامتده بدن صورارسه اونلر کندی عائله سندن اک
خیرلیسنی امیر یاپدم جوانی ویررم» سوزیه اختلاف اورتادن قالقدی.

اونلرک زمانلرنده دهده نک، قارداشک، بابایی و اوغلی اولمایانلرک میراث مسئله لرنده
و حقنده نص ورود ایتمه ین بعض جرملرک حدلری خصوصنده، دیشلرک و یارماقلرک دییه تلی
حقنده برچوق اختلافلر وقوعه کلشدر. فقط، کندیلری ایچون اک مهم ایش، روملر و عجملرله
حرب ایتمک ایدی. الله مسلمانلری برچوق فتوحاته نائل قیلدی، اموال و غنایم چوغالیدی.
هپسی عمرک رأییه حرکت ایدیورلردی. اسلامیت انتشار و حقیقت ظهور ایتدی، عرب
اطاعت ایتدی، عجم یوموشادی.

دوقونجی خلاف - شوری مسئله سنده و شوراده کی رأیلرک اختلافی حقنده وقوعه کلدی.
اصحاب کاملاً عثمان رضی الله عنه بیعت ایتمک خصوصنده اتفاق ایتدیلر. عثمان زماننده
ملك و مملکت کسب انتظام و استقرار ایتدی. فتوحات چوغالیدی، بیت المال دولدی.
بونکله برابر مشارالیه خلقه، اخلاقک اک کوزلیله اک مساعد طرزده، آچیق آل ایله معامله
ایدردی. شوقدرکه بنی امیه دن اولان اقرباسی بعض مهله که لر ارتکاب ایتدیلر. بونلر، حضرت
عثمانه یوکلندی. اقرباسی جور ایتدیلر، حضرت عثمانه جور اولوندی و نتیجه ده بر چوق
اختلافلر وقوعه کلدی. نهایت حضرت عثمان بر طاقم حادثه لرله مواخذه ایدلدی که بونلر بنی
امیه یه راجعدر.

پیغمبرك رحلت ابتدیی موقع واهل و عیاللك وطنی اور اسیدر، بناءً علیہ اونی مكہ یہ كوتورمك ایستہ دیلر. مدینہ لی انصار ایسہ، بوراسی پیغمبرك دارحجرتی و مدار نصرتی در. مدینہ دہ دفن ایدہ لم دیدیلر. بر جماعت دہ بیت مقدس انبیاءك دفن ایدلیدی ی اولماسی و پیغمبرك سمایہ عروجك اورادن اولماسی اعتبارلہ پیغمبری بیت مقدسہ نقل ایتك ایستہ دیلر. صوكراء علیہ السلامدن روایت ایدیلن شو « پیغمبرلر اولدکاری یرده دفن اولونورلر - الانبیاء یدقونہ حیث یموتون » حدیثی اوزرینہ مدینہ دہ دفن ایتك خصوصندہ اتفاق ایتدیلر.

بشنجی اختلاف، امامت حقندہ در. امت آراسندہ الكیوك خلاف، امامت اختلافدر. زیرا اسلامدہ هیچ بردینی قاعدہ ایچون امامت حقندہ هر زمان چكلیدی قدر قلیچ چكلمہ مشدر. هر نه قدر بونی الله تعالی صدر اولدہ قولای كچشدیرمش ایسہ دہ... مهاجرلرله انصار اختلاف ایتدیلر. انصار، بزدن برامیر سزندن دہ برامیر اولسون دیدیلر. ورئیسلری سعد بن عبادہ الانصاری حقندہ اتفاق ایتدیلر. ابوبكر ایله عمر، در حال بنی ساعدہ خانہ سنك او كندہ کی كولك لكده حاضر اولارق ایشك او كنی آلدیلر.

عمر دیوركه بن یولده كندی كندیہ بر طاقم سوزلر حاضر لایوردم، كولك لكده وارنجہ سولك ایستہ دم، ابوبكر دور، یا عمر الله حمد و ثنا یت دیدی و بنم كندی كندیہ حاضر لادقلری صانكہ غیبدن خبر ویریلورمش كبی سویله دی. انصار، سوز ایتكہ باشلامدن اول، ابوبكره امی اوزاتارق بیعت ایتدم. ناس دہ مبايعه ایتدیلر و آتش سكون بولدی، آنجق ابوبكره بیعت، آنسزین وقوعه ككشدر. بونك شرندن الله وقایه ایتمشدر. فقط بونك مثانی بر دهایایان كیمسه بی در حال اولدوریکز. هر هانکی بر آدم، دیگر برینہ مسلمانلرله مشورت ایتكسزین بیعت ایدرسه هر ایکسی اولدورلکة مستحق اولور. انصارك، دعوالرندن فراغت ایتهلری، ابوبكرك پیغمبر علیہ السلامدن روایت ایتدیکی شو: اماملر قریشدندر - الائمة من قریش، حدیثندن ایلری ككشدر. بویعت كولك لكده جریان ایتمشدر. صوكراء مسجده عودت ایدنجه بنی هاشمدن بر قسم خلق و بنی امیه دن ابوسفیان مستثنا اولمق اوزره. هر كس ابوبكرك اطرافه آری كبی طویلانوب رغبت و حرمتله بیعت ایتدیلر. بو صرادم امیر المؤمنین علی كرم الله وجهه، منازعه و مدافعه ایتكسزین پیغمبر صلی الله علیه و سلمك امر ایتدیکی شیرله، تجهیز و دفنی و قبرینہ ملازمت ایشلریله مشغول ایدی.

التنجی خلاف - فدك و پیغمبر علیہ السلامدن توارث و حضرت فاطمه علیہ السلامك بر كره وراثت، بوكره دہ تمليك دعواسی مسئله لرندہ وقوعه كلدی و حتی پیغمبر علیہ السلامدن

عایشه به کلنجه او، یابدینی ایشه سوق ایدلمشدی. یابدینی ایشی متعاقب توبه و رجوع ایتدی.

علی ایله معاویه آراسنده کی اختلاف، صفین محاربه سی، خوارجک مخالفتی، حضرت علی نك حکم اصوله سوق ایدلمسی، عمرو بن العاصک ابوموسی الاشعری بی اغفال ایتمسی و خلافتک علی نك وفاته قدر بقاسی مسئله لری مشهوردر.

کذا علی ایله نهروان طرفلرندن چیقان خارجیلر آراسنده عقداً و قولاً وقوعه کان خلاف ایله اونلرله ظاهرده فعلاً حربه کیریشمسی معروفدر. خلاصه علی حق ایله برابر دی حق ده علی ایله برابر دی. اونک زماننده کندی علمنه اشعث بن قیس، مسعود بن فدکی التیمی وزید بن حصین الطائی و سلمه کبی خارجیلر ظهور ایتدی. کذا اونک زماننده برابرده بر جماعت اولدینی حالد عبدالله بن سبأ کبی حضرت علی حقنده حدینی تجاوز ایدن غیلة ظهوره کلدی. ایشه بو ایکی فرقه دن بدعت و ضلالت باشلامشدر. پیغمبر صلی الله علیه و سلمک علی به خطاباً سوبله دیککی شو: «بری حدینی تجاوز ایدرجه سینه سه ورن دیکری دشمنای ایدرجه سینه بنض ایدن ایکی فرقه، سندن دولایی هلاک اولاجقلردر. یهلاک فیک انسان محب غال و مبغض قال» سوزی ده یرینی بولدی.

بوندن سوکرا اختلافلر ایکی قسمه آیرلمشدر. بریسی امامت خصوصنده اختلاف، ایکنجیسی اصوله دائر اختلافدر. امامتمده اختلاف ایکی صورتله در. بریسی امامت، اتفاق و اختیار ایله ثابت اولور دیمکدن، ایکنجیسی ده امامت، نص و تعیین ایله ثابت اولور دیمکدن عبارتدر. امامت اتفاق و اختیار ایله ثابت اولور دییه نلر، امتک و یا خود امتدن معتبر بر جماعتک یا صورت مطلقه ده و یا بر مذهب کوره قزیشی اولمق، دیکر بر مذهب کوره هاشمی اولمق شرطیله وایلریده کله جکی وجهله دیکر شرطلرله اتفاق ایتدکاری هر هانکی بر آدمک امامتمه قائل اولمش اولورلر.

برنجی شقه قائل اولانلر معاویه نك و اولادینک اونلردن سوکرا مروانک و اولادینک امامتی قبول ایدرلر. خارجیلر، هر زمان کندی اعتقادلری مقتضاسنجه باقی قالمق. معاملاتده عدالت یوللرنده یوروک شرطیله کندیلرندن بری اوزرینه اجتماع ایتمشلر، بو شرطه رعایت ایتمه دکاری تقدیرده ده اونی خلع و رسوا ایتمشلر و بعضاً ده قتل ایتمشلردر.

امامت نص ایله ثابت اولور دییه نلر، علی علیه السلام دن سوکرا اختلاف ایتدیلر بونلردن بر قسمی علی، اوغلی محمد بن الحنفیه به امامتی تنصیص ایتمشدر دیدیلر، بونلر

بوحادثه لردن بری حضرت عثمانك حکم بن امیه بنی مدینه به اعاده ایتهمی در. باخصوص
 بو آدمی پیغمبر علیه السلام طرد ایتمش و مرقوم رسول اللهك مطرودی دینه تسمیه ایدلمشدی .
 حالبوکه ابوبکر و عمر رضی الله عنهماك خلافتلری زماننده حضرت عثمان مشارالیهامادن
 بونك حقنده شفاعت دیله مش و هرا یکیسی ، قبول ایتهمش لردی . فضله اولارق حضرت
 عمر، مرقومی یمنده کی منقاسندن قرق فرسخ داهای اوزاغه نفی ایتمشدی .

کذا حضرت عثمانك ابو ذری (ربذه) یه نفی و کریمه سنی مروان بن حکمه تزویج
 ایتهمی و اوکا آفریقا غنیمت لرینك ایکی یوز بیک آلتونه بالغ اولان خمسنی تسلیم ایتهمی
 بوحادثه لردندر .

کذا پیغمبر علیه السلام، عبدالله بن سعد بن ابی سرحك دمنی هدرا ایتمش ایکن حضرت
 عثمان اونی مصره اعزام و مصر ایشلرینه والی نصب ایتدی . عبدالله بن عامری ده بصره به
 والی کوندردی . اوده نهایت بصره ده یابدق لرینی یاپدی . خلاصه حضرت عثمانی تعیب
 ایتدکلری بو و بوندن ماعدا حادثه لر ...

حضرت عثمانك عسکر امراسندن معاویه بن سفیان شام والیسی ، سعد بن ابی وقاص
 واوندن صوکر و ولید بن عقبه کوفه والیسی ، عبدالله بن عامر بصره والیسی ، عبدالله بن سعد
 بن ابی سرح مصر والیسی ایدیلیر . هپسی عثمانی رسوا و ترک ایتدیلیر . نهایت قدری
 چاندی و اوندی مظلوم اولارق قتل اولوندی .

حضرت عثمانه اجرا ایدیلان بو ظلمدن فتنه قباردی و بردها سوئمده دی .

اوتنجی خلاف ، امیر المؤمنین علی کرم الله وجهه زماننده مشارالیه حقنده اتفاق حاصل
 اولدقدن و کندیسنه بیعت عقد ایدلدکن صوکر و وقوعه کلدی . بو اختلاف اولای طلیحه ایله
 زبیرك مکینه دوغری خروجی ایله باشلار . صوکر عایشهك بصره سوق ایدلمه سی اونی
 تعقیب ایدر ، صوکر عایشه ایله حمل وقعه سی دینه معروف اولان حرب وقوعه کلیر .

حق شودرکه ، بونلر ، طلیحه وزیر ، ایکسی ده توبه و رجوع ایتمش لردر . زیرا حضرت
 علی کندیلرینه برشیء خاطر لایتمش ، اونلرده متنبه اولمش لردر . زبیر اورادن ایرلینی زمان
 ابن الجر موز طرفدن قتل ایدلمشدر . نبی صلی الله علیه وسلم « صفیهك بوغلانی قتل ایدنی
 آتش ایله تبشیر ایدیکز - بشر قاتل ابن صفیه بالزار » بویورمش اولدینی جهته زبیرك قاتلی
 آتشده در . طلیحه ایسه حادثه دن یوز دوندردیکی زمانده مروان بن حکمك آندینی براوق دن
 متأثراً اولو اولارق یره دوشه شددر .

محمد ، اسمعیل ، عبدالله ، موسی ، علی دن هانکیسنتک امامته منصوص اولدینی حقتده اختلاف ایدلدی. بعضیلری محمدک امامته قائل اولدیلر، بونلر عماریه طائفه سیدر. بعضیلری اسمعیلک امامته قائل اولدیلر و پدرینک حیاتنده وفات ایتدیکنی انکار ایتدیلر ، بونلر مبارکیه طائفه سیدر . بونلرک بر قسمی بوراده توقف ایده رک اسمعیلک تکرار عودت ایده جکنه قائلدرلر . بر قسمی ده امامتی نصاً بعد نص بونک اولادنده بوکونه قدر دوام ایتدیریورلر . بونلر اسماعیلیه طائفه سیدر . بعضیلری عبدالله الافطح ک امامته قائلدرلر . عین زمانده بونک ، بلاولده وفات ایتدیکندن ، وفاندن صوکر ا تکرار عودت ایده جکنی سوبیلر بعضیلری ده موسی نک امامتک منصوص علیه اولدیغه قائلدرلر . زیر موسی نک باباسی ، « یدنجیکز ، قائم کزدر و او تورات صاحبک آداشیدر - سابعکم قائمکم الا وهو سمی صاحب التوراة . » دیمشدر ،

صوکر ا بونلر اختلاف ایتدیلر ، بعضیلری امامتی موسایه حصر ایدرلر و اونک عودت ایده جکنه و اولمه دیکنه قائلدرلر . بعضیلری ده اونک وفاندن توقف ایدرلر، بونلر محطوره طائفه سیدر . بعضیلری ده وفانی ایله حکم ایدر و امامتی اوغلی علی بن موسی الرضایه انتقال ایتدیرلر . بونلر قطعیه طائفه سیدر . صوکر ا بونلر علی بن موسی دن صوکر ا امام اولاجق هرچوق حقتده اختلاف ایدرلر . اثنا عشریه طائفه سی امامتی علی الرضادن اوغلی محمد صوکر ا محمدک اوغلی علی به صوکر ا علی نک اوغلی حسنه صوکر ا بونک اوغلی بر حیات اولان و بکله نیان (القائم المنتظر) اون ایکنجی امام محمد انتقال ایتدیرلر . بر امام محمد ، فکر لر نجه حیاته در و اولمز . ینه عودت ایده جک و روی ارضی جور ایله دولدینی کبی ، عدالتله دولدور ا جقدر . دیکر لری ایسه امامتی حسن عسکری به انتقال ایتدیرلر . صوکر ا قارداشی جعفرک امامته قائل اولورلر . و اوراده توقف ایتمشدر دیرلر . یاخود محمدک حالنده شک ایدرلر، بونلرک ، امامتک انتقال و توقفی مسئله لرنده حواله کدن صوکر ا امام عودت ایده جکدرو یا تغیب ایتمشدر، غائب اولدقن، صوکر ا تکرار عودت ایده جکدر . دیمه لری مسئله لرنده اوزون خطا لورادر . بوتون بونلر، امامت حقتده کی اختلاف لرک خلاصه سیدر . بونلرک مذهب لری ذکر ایدیله جکی زمان تفصیلات کله جکدر .

اضولده اولان اختلافلر :

اصحابک صوکر کونلرنده معبد جهنی ، غیلان دمشقی ، یونس اسواری طرفلرندن تحدردن بحث ایتک و خیر ایله شرک قدره اضافه اولوندیغنی انکار ایتک خصوصنده

کیسانیه طائفه سیدر. محمد بن حنفیه دن صوکر ا بونلر اختلاف ایتدیلر. بر قسمی او، اولمده دی کله جک ویر یوزنی عدالت ایله دولدور اچقدور، دیدیلر. بر قسمی ده اولمش واوندن صوکر امامت اوغلی «ابی هاشم» انتقال ایتشدور، دیدیلر. بونلر ده بر طاقم فرقه لره آیرلشلر، بر قسمی بوندن صوکر، امامت وصیتدن وصیته بونک سلاله سنده باقی قالمشدر، بر قسمی ده باشقه لرینه انتقال ایتشدور، دیدیلر. امامت باشقه لرینه انتقال ایتشدور دییه نلر، بو آدمک کیم اولدیفنده ده اختلاف ایدیورلر. بعضیلری بوامام، بنان بن اسمعان الهیدی در. بعضیلری ده علی بن عبدالله بن عباسدر. بعضیلری ده عبدالله بن حرب الکنندی در. دیگر بعضیلری ده عبدالله بن معاویه بن عبدالله بن جعفر بن ابی طالبدر دیدیلر. بونلرک هبسی، دین بر آدمه اطاعتدن عبارتدر دیرلر. و بوتون احکام دینییه ایله ری ده مذهب لرنده کوروله جکی وجه له معین بر شخصه ارجاعه چالیشیرلر.

امامتک محمد بن حنفیه به تنصیص ایدلر یکنه قائل اولمایانلر، حسن ایله حسینیه تنصیص ایدلر یکنه قائلدرلر. بونلر حسن ایله حسین دن باشقه ایکی قارده ش امامتی یوقدر دیرلر. صوکر ا بونلر ده شعبه لره آیریلرلر، بر قسمی امامتی حسن اولادینه انتقال ایتدیرر و حسندن صوکر امامتک حسنک اوغلی حسینیه صوکر ا اونک اوغلی عبدالله صکر ا اونک اوغلی محمد صوکر ا قارده شی ابراهیمه که بونلر منصور زماننده خروج ایتشلر و اونک زماننده قتل اولوشلردور. بو ایکی امامه انتقال ایتدیرلر. امام محمدک عودت ایده جکنه قائل اولانلر ده بونلر دندر.

بر قسمی ده حسین اولادی حقه ده وصیت اجرا ایدنلردر. بونلر، حسین دن صوکر حسینک اوغلی «علی زین العابدین» ک منصوص اولارق امامته قائلدرلر. صوکر ا بونلر ده زین العابدینی استخلاف ایده جک اولان امام حقه ده اختلاف ایتدیلر. زیدیلر، زین العابدینک اوغلی زیدک امامته قائل اولدیلر، بونلرک مذهبجه عالم، زاهد، جسور و سخی اولارق خروج ایدن هر فاطمی، بیعت ایدلمسی واجب بر امامدر. بونلر امامتک حسن اولادینه کچمه سنی تجویز ایتشلردر. صوکر ا بر قسمی توقف ایدرک امامک عودت ایده جکنه قائل اولمش بر قسمی ده ایلری کیده رک هر زمانده احوالی بویه اولان هر کسک امامته قائل اولمشلردر. بونلرک مذهب لرنه عائد تفصیلات کله جکدر.

امامیه طائفه سی محمد بن علی الباقرک امامتک منصوص اولدیغه اوندن صوکر ا جعفر بن محمدک امامتی وصیه اجرا ایدلر یکنه قائلدرلر. جعفر بن محمد دن صوکر ا بش اولادی

ابوهذيلك آرقاداشلىرى ابو يعقوب الشحام وأدى ، بتون بومسئله لرده كنديسنه موافقت ايتمشلردر .

صوكرامعتم زماننده ابراهيم بن سيارالنظام ، فيلسوفلك مذهبلىرى ايضاح خصوصنده بك بارلاق ايدى . سلف مذهبندن رفض وقدر خصوصنده بر جوق بدعتلره وكندى آرقاداشلرندن ده ذكر ايدده جكمز مسئله لرله ايرلدى . آيرلدينى آرقاداشلرينك بر قى محمد بن شبيب ، ابوشمر موسى بن عمران ، فضل حدثى احمد بن حايطدر . اسوازي ، بونك قاتل اولدينى بوتون بدعتلره اشتراك ايتمشدر . كذا ابو جعفر اسكافينك آرقاداشلىرى تشكيل ايدن اسكافيه وايكى جعفر ، جعفر بن مبشر ايله جعفر بن حربك آرقاداشلىرى تشكيل ايدن جعفر يده بوكا اشتراك ايتمشلردر .

صوكرام ، بشر بن معتمرك تولده دائر سوزى وبوخصوصده كى افراطى وبالخاصه فيلسوفلردن طبعيون مسلكنه تمايل والله تعالى جوجنى عذاب ايتمه كقادر در ، بونى پايدىنى زمانده ايسه ظالمدر ، ديمه . بى وداها بونلر كى آرقاداشلرندن آيرلدينى بر طاقم بدعتلر چيقدى . بوذاته ، معتزله راهبى ابوموسى المزار تليذ اولمش وفقط خواجه سندن فصاحت وبلاغت نقطه نظرندن قرآنك معجز اولدينى ابطال ايتك صورتيله آيرلشدر . ايشته سلف مسلكنده اولانلره قرآنك قدمنه قاتل اولدقلىرى ايچون اك جوق شدتلىر بونك زماننده وقوعه كلىشدر . بوكاده ايكى جعفر ومزدارك آرقاده شى ابوزفرو سويديك اوغلى محمد جعفر بن حرب الاشجك آرقاداشلىرى اولان ابوجعفر الاسكافى وعيسى بن الهيثم تليذ اولمشلردر .

قدر بحثنده اك زياده مبالغه ايدن هشام بن عمر والفوطى ايله آرقاداشى اصمدر . بونلر على نك امامتى انكار ايتمشلردر . ديورلر كه امامت ، آنجق بابالرينك ايلك چوجقنه امتك اجماعى ايله منعقد اولور . فوطى ايله اصم الله تعانك اشيايه تگونندن اول عالم اولماسى محالدر ، ديورلر ، بونلر عين زمانده معدومك شئى اولماسى رد ايدرلر .

ابوالحسن الحياط ايله احمد بن على الشطوى ايسه عيسى الصوفى به مصاحب اولمشلر و صوكرام ايا محالده ملازمت ايتمشلردر . كى ، ابوالحسن الحياطه طلبه اولمشدر . بناء عليه بونك مذهبي عينيله اونك مذهبيدر .

معمر بن عباد السلمى ايله ثمامه بن اشرس التميمى وعمرو بن بحر الجاحظه كلنجه بونلر ، بر زمانده ياشامش اولمقله برابر رأى واعتقاد خصوصلرندن يكديكرينه يقين اولدقلىرى حالده آرقاداشلرندن ذكر ايدده جكمز مسئله لرله آيرلشلردر .

بر بدعت حادث اولدی . واصل بن عطاء الغزال بونلرك طرژینی ایله ریلمدی . بوذات حسن بصرینك تلیذی ایدی . عمرو بن عبید ، کندیسنه تلیذ اولمش و قدر مسئله لرندم . خواجه سندن ایلری کیتمشدی . بو عمرو ، بنی امیه زماننده یزید ناقصك دعائندن ایدی . صوکر ، منصوره متابعت ایدرهك اونك امامته قائل اولمشدر . منصور برکون عمروی مدح ایچون شوسوزلری سوبله مشدی :

« انسا نلره برطاق دانه لر سریدم . هپسی طوبلا دیلر یالکیز عمرو مستتاب نثر الحب للناس فلقطوا غیر عمرو » .

خارجیلردن وعیدیه فرقه سنك ، جبریه دن مرجئه طائفه سنك و قدریه مذهبك بدعتلری حسن زماننده باشلامشدی . منزله بین المنزلینك وجودینه قائل اولق صورتیه واصل ، بونلردن واستادنن اعتزال ایتمش ، آیرلمشدر . بوسبیله کندیسنه واصحابنه معتزله - آریلانلر - نامی ویرلمشدر . کندیسنه زید بن علی ، تلیذ اولمش و اصول علمیه یی بوذاتندن اوکرمشدر . بوسبیله زیدیه مذهبیه منسوب اولانلرك هپسی معتزله اولمشلردر .

اجدادینك مذهبیه ، اصولده ، تبری وتولی [۱] مسئله لرندم مخالفت ایتدی دییه . زید بن علی بی ترك ایدن کوفه اهالی سندن برجا عتده رافضه ترك ایدنلره تسمیه اولومشدر . بوندن صوکر ، معتزله رئیس لری ، فلیسوفلرك کتابلرینی ، مأمون زماننده تفسیر ایدلدیکی صیرالرده مطالعه یه باشلادیلر . فلیسوفلرك علم یوللری کلام طرژلرینه قاریشدی . بونلری علم شعبه لرندن برفن ، برشعبه اولق اوزره آیردیلر و کلام نامی ویردیلر . بو علمه کلام دنیلمه سنك سببی یا حقتده مکالمه و مناقشه جریان ایدن و حتی مقابله یه منجر اولان مسئله لرك اک مهمنك کلام مسئله سی اولماسی در . بو صورتده نوع جزئیاتندن برینك اسمی آلمش اولور . یا خودده فلیسوفلرك کندی علم شعبه لرندن برفن ، منطق دیمه لرینه مقابل کلام دینلمش اولماسی در . چونکه منطق ایله کلام کله لری مترادفدرلر .

معتزله نك اک بیوک رئیس لری ابوالهذیل العلاف ، باری تعالی نك علم ایله عامل و علمی ذاتندن عبارت اولماسی مسئله سنده فلیسوفلره موافقت ایتمشدر . کذا باری تعالی قدرتی ایله قادردر و قدرتی ذاتندن عبارتدر . بوء ایلریده مذهبی ایضاح ایدیلر کن کله جکی وجهله ، کلام ، اراده ، افعال عباد ، قدر ، اجل ، رزق مسئله لرندم برطاق بدعتلر چیقارمشدر . ابوالهذیل ایله هشام بن حکم آراسنده تشبیه مسئله لری حقتده مناظره لر اولمشدر .

[۱] تبری ، حضرت علی به مخالف اولانلردن قاچمق و اونلره بعض ایتك . تولى ، علی بی واحفادینی دوست و ولی اتخاذا ایتك دیمکدر .

محمود بن سبکتکین بونلره یاردیم ایستدیکندن، بونلر یوزندن اصحاب حدیث ایله شیعه یه بلالره دو کولشدور .

بونلر مجسمه در. محمد بن هیصم ، ک ماعداسندن الله قورسون . یالکیز او ، معتدلدر .

بشنجی مقدمه

بو کتابی اصول حسابیه اوزرنده ترتیبی ایجاب ایدن سببه دأردر .
 بومقدمه ده حساب اصوله اشارت ایدیه جکدر . حسابک تملی حصر و اختصار و بو کتابی تألیفدن مقصوده ده ، مذهلری اختصاره رعایت ایتمه که برابر حضر ایتک اولدیغندن ترتیب خصوصنده حساب طریق اختیار ، بابلره تفریق و تقسیم خصوصنده حساب اصولی ترجیح ایتدم . بو علمک طریقارینک کیفیتنی واقسامنک کیتنی بیان ایتمه که کم نیم فقیه و علم کلام اهلی اولمقلغم اعتباریه اولنرک مسالک و مراسمه قارشى فکر آ اجنبی و اولنرک معلومات و مدرکاته قلمأ اعجمی اولدیغم ظن اولونماسین ایچوندور .

بوسبيله حساب طریقک اک محکم واک کوزلی اختیار و بوکا برهان جتلرندن کمتین واک واضح اولانلرینی ایراد ایتدم و بونلری علم غده توفیق ایله دم . واضح اول دخی علم عددندن استمداد ایتشدور . [۱]

[۱] بشنجی مقدمه بو قدرله یقینور . فقط بوندن اشاغیبی ضرر عددیه نك نقشندن و ابواب حسابیه نك کیتندن بحث ایدر . حسابک مرتبه لری بدی ایش ، برنجی مرتبه ده یالکیز چیرکی اولورمش . ایکنجی مرتبه ده اوچیز کینک یاننده بر دیگر چیرکی اولورمش ، بوچیر کینک اونه کی قدر اوزون اولماسی شرط دکلش و الخ کبی بر طاقم اشارت لردن و قدیم اصطلاح لردن بحث ایدر . بونلری ایضاح ایدرکن واحدک عدد اولوب اولمادیغنی مناقشه ایدر و واحدک اوچ معناسی اولدیغنی سویلر . خلاصه ، کتابنک بابلرینی بویه اشارتله آیدر دیغنی و بو اشارت لرک آلتنه سرلوحه وضع ایتدیگنی ، اونک آلتنه او عنوانک ابوابه نیچون تخصیص ایدلدیگنی ایضاح ایدمه جک سوزلر سویه به جکنی و اوندن صوکر اهر فرقه نك اصنافی احاطه ایدمه جک عمومی بر ایضاح ویرمه جکنی و بونی تعقیماً اوصفتلرده نفر د ایدمه لری کوستره جکنی بوضورتله اسلام فرقه لرنک یمش اوچ اولدیغنی ذکر ایله به جکنی و اسلام فرقه لری خارجنده قالانلرک یالکیز مشهور و معروف اولانلرینی ایراد و بونلردن تقدیمه لایق اولانلری تقدیم ، تأخیر ایجاب ایدلری تأخیر ایدمه جکنی سویلر ، بوفکر لری ویرمک ایچون زماننده احتمال مقبول و آ کلاشیلماسی مشکل اولدیغنی ایچون باعث غرور اولان بر طاقم اصطلاح لره دولو صحیفه لر یازمشدر که بونلری عیناً ترجمه ده هیچ بر فائده کورم دیکزدن شهر ستاینک یالکیز بونلری ییلدیگندن دولای غرورینی کوستره ن سطر لری ترجمه ایله اکثفا ایتدک . اساساً بومقدمه هیچ بر منقدک و مؤلفک نظر دفتنی جلب ایتمه دیکندن بومقاله ده مناقشه ایدیه جک برجهتی یوقدر . بوسبيله مابعدینک ترجمه سنه لزوم کورولمه مشدر .

بونلرك متأخر عالمري ابوعلی الجبائی ، اوغلی ابوهاشم ، قاضی عبدالجبار وابوالحسن البصري ، آرقاداشلرينك طریقلرینی تلخیص ایتدیلر واونلردن ایاریده كله جکی وجهله برطاق مسئلهلرله آیرلدیلر .

علم کلامك بارلاقلغنه کئنجنه ، بونك ابتدایی عباسیه خلیفه لرندن هارون ، مأمون ، معتصم ، واثق ، متوکل زمانلرنده اتهاسی ده صاحب بن عباد زماننده و دیلیر دورنده در . معتزله نك متأخر لرندن ضرار بن عمر ، حفص الفرد ، حسین نجار کی رجوق مسئلهلرده رئیس لرینه مخالفت ایدن متوسط بر قسم ظهور ایتدی . نصر بن سیار زماننده جهم بن صفوان چیقارق ترمیده جبر مسئله سنده کی بدعتی اوزنایه آندی . سالم بن احوزالمالزنی ، بنی امیه دورینك صوکارنده بونی مروده قتل ایتدی .

معتزله ایله سلف پیئنده هر زمان صفات حقنده اختلافلر وقوعه کلیوردی . سلف اونلرله کلام قانونلرینه کوره دکل ، اقتاعی سوزلرله مناظره ایدیورلردی .

بونلردن صفاتی الهك ذاتی ایله قائم معانی اولمق اوزره قبول ایدنلر صفات باری بی صفات مخلوقه تشبیه ایدنلر ، هر ایکسی « صفایه » تسمیه ایدلمش لردر . بونلرك هپسی کتاب ایله سنك ظاهر لرینه استاد ایدیورلردی . آرا لرنده عبدالله بن سعید النکلابی ، ابوالعباس القلانسی ، حارث محاسبی مسئله بی تحکیم واثبات خصوصنده هپسنك اییسی وکلام اعتباریله هپسنك قوتلیسی ایدیلر .

ابوالحسن علی بن اسماعیل الاشعری ایله خواجه سی ابوعلی الجبائی آراسنده بعض مسئلهلر حقنده مناظره جریان ایتدی . اشعری خواجه سینه اوله سؤالر وضع ایتدی که مشارالیه ویردیکی جواب ایله آئندن چیقامادی . بونك اوزرینه ابوالحسن الاشعری خواجه سندن آیریلدی و سلف مسلکته سلوک ایده رك کلام اوصولی اوزره اونلرك مذهبلرینه یارديم ایتدی . نهایت بو، مستقل بر مذهب اولدی . قاضی ابوبکر الباقلائی ، استاد ابواسحق الاسفرائینی و استاد ابوبکر بن فورک کی محققلردن بر زمرة ابوالحسنك یولی قوتلندیردیلر . بونلر آراسنده چوق اختلاف یوقدر .

سجستاندن برده زهدایله اورتولمش ، ابوعبدالله بن الکرام دهنیان علمی آز بر آدم چیقدی . بو آدم هر مذهب دن برطوتام طویلا یارق کتابنه یازمش و بونلرك غور و غرجه نك طو توق دیللی انسانلرینه و خراسان شهرلرینك کویلولرینه قبول ایتدیرمشد . بو صورتله بو آدمک وقار و حقیق آرمش و طویلا دینی شیلردن بر مذهب وجوده کلشدر . سلطان

تأمل ایتکه سزین قبول ایدیور . صافلقدن باشقه برکله افاده ایدیله مهین بوحال، اوزمانک عالمزنده احتمال علمی محیطک تأثیراتی ایجابی ارلارق اکثریتله کورولمکده در .

شهرستانینک ترجمه حانده حدیث اوقودینغی وباشقه لرینکده کندنندن حدیث اخذ ایتدکرنی کورمشدک . فقط بوکا رغماً اونک اسناد وروایت ، تنقید و تحقیقه یابانجی . قالیشنک سببی آکلاشیلامیور .

بوحالک آجی نمونه سی شیطانک شهرلرنی صایدقدن صوکره « بوسطرلر تماماً آکلاتدینغی طرزده تورانده وایخیلده مذکوردر » دیمه سی در . دیگر بر یرده بوسوزنی شو صورتله تفصیل ایدیور : « بوشهرلرک ، شیطانک سجده ایله امر ایدیلوب سجده دن امتناع ایتمه سندن صوکره ابلیس الله ملککر بیننده مناظره شکنده جریان ایتدیکی درت ایخیلی تشکیل ایدن لوقا ، مارقوس ، یوحنا و متی ایخیللرینک شرحلرنده و تورانده متفرق صورتده مذکوردر . »

ایخیل شرحلرنی بیلمیورم . فقط ایخیللرده بونلرک هیچ بری اولمادینگی کی تورانده ده یوقدر . اسفار خمسده ، اول شیطان فکرینک موجودیتی اثبات ایچون آروجه چالشمق [۱] . واوندن صوکره بومناظره یه بر آرامق ایجاب ایدر . بناء علیه شهرستانی بی منبع ذکر ایتمه دن یازی یازان وایشیتدیکی شیلری ، مهم منبعلره عطف ایتک صورتیه ویردیکی معلوماته جلب دقت ایتک ایسته یین بر عجمی محرر وضعیتده کورییوروز .

شهرستانی ، مقدمه لرنده منقولات اعتباریه ضعف ایچنده در . فرقه ناجیه اهل سنت وجماعتدر دیبه نهایت بولان ستفترق حدیثی ؛ کذا بحوسیله یریتش ، یهودیلر یتش بر ، نصاری یتش ایکی ، مسلمانلر یتش اوچ فرقه یه آریلاچقلر دیبه ویریلن خبری حدیث نقطه نظرندن تنقید ایتمه دن وراویسنی کوسترمه دن یازمش و بوتون کتابنک اساسلرنی بونلر اوزرینه قورمشددر . چوروک تمله صاعلام بنا قورولمازدر لر ، فقط شهرستانینک « ملل و نحل » نده بواصولسز مبدألر اوزرینه حقیقه اصول دائرة سنده کاشانه لر قورولمشددر .

منقولات نقطه نظرندن صارصیلاجق وضعیتده بولدیغمز شهرستانی عجیبا معقولات ساحه سنده ناصلدر ؟

مقدمه ده کی ترتیبانه باقاجق اولورساق بوخصوصده ده پک نیکیین طاووراناما یاچیز . چونکه شهرستانی ایکسجی مقدمه ده بر مذهبک تشکلی ایچون ناصل براساس دائرة سنده حرکت [۱] تورات ، سفر تکوین . اوچنچی باده آدم ایله حوانک جتنده اغفال ایدلملری ییلانک حرکتده عطف ایدلمکده در . اوراده شیطاندن بحث یوقدر .

« ملل و نحل » ك بو مقدمه لر نده ، صیرا ابن تیمیه کله دن اول ، بن سویله ییم که ایلدیه جک بر جوق نقطه لر واردر .

اولا بوراده ، حرکت فکریه نك، عام و فلسفه و یا مذهب جریانلری نك منشأی و باشلانغیجی اولان شبهه شیطانیه عطف ایدیلور . بونکله شهرستانی ایکی شیدن برنی یا یمش اولور . یا فرقنده اولما یارق عام و تفکر علیه دارلنی کوسه تریور ، یا خود کلام ساحه منده صاف بر ایمان طاشییا نلری شایرتمی ایچون آتیلان تخم لری تروج ایدیور .

چونکه نصی بر فکرله حرکت ایدیه جک اولسه بیله ایلک شبهه نك شیطاندن نشأت ایتدیکی قبول ایدیه من . زیرا شیطاندن اول ملکله « آنجمل فیها من یفسد فیها و یفسک الدماء » دیمش لردر . حتی ملک لردن اول بالذات ذات باری ، « انی جاعل فی الارض خلیفه » دیمشدر .

ا کر نصی بر صورتده حرکت ایدیه جک اولورسه ، عقل اجتماعینک مولودی اولان مذهب لک منشأی کوسترمک ایچون شیطانیه قدر چیقمانک هیچ برمعاسی یوقدر . شهرستانی نك بر کره بر ادای صوفیانه طاقیندیغی کورسه ایدک در حال بوراده شیطاندن مقصدک اجتماعی روحک شکل مرضیسی اولدیغی سویلزدک .

احتمال که شهرستانی انسانلرده تفکر طرزینی جانلاندیرمق و اونلرک اوکته برطاقم شبهه لر آتارق دوشونمکه آلدیه دیرمق ایچون زماننک سویه عرفانی و تحمل فکریسی نظر دفته آلاق شیطان ستره سی آلنده بو فکر لری اورنایه آتمشدر و احتمال زماننک روحانی مساعد اولمادیغندن بویه بر طرز حرکت تعقیب اتمشدر .

فقط نه بوکا ، نه ده اولکیلره محل یوقدر . او ، فکر لر نده صمیمیدر . اونک نظر نده حقیقه مذهب لک منشأی ، شیطانک شبهه لردر .

بونی کال صافیتله مدافعه ده دوام ایدر . شهرستانی نك بو نقطه ده صاف و صمیمی اولدیغی پیغمبره اسناد اولونمش بر حدیث دیبه هیچ اعمال فکر ایتمه دن قبول ایتدیکی شو سوز کوستر : قدریه بو امتک مجوسیلریدر ، مشبه بو امتک یهودیسی ، رافضیه نصاراسیدر . حالبوکه پیغمبر زماننده بو مذهب لک هیچ بری تشکیل ایتمه مشدی . حدیثک ، بو امت ایچنده تماماً تعضو ایتمش مذهب لر حقنده اداره کلام ایتدیکی صریحدر . بناء علیه بونک جوق مؤخر بر زمانده سوبلندیکی شبهه دن وارسته در . بویه ایکن بونی شهرستانی هیچ

شیخ رافضی جمال الدین ابومنصور حسن بن یوسف (وفاتی ۷۲۶) منهاج الاستقامه
تأمنده کی اثرنده امامتک پیغمبردن صوکر ا امیر المؤمنین علی بن ابی طالبه عائد اولدینی
اثبات وشیعی مذهبک سائر اساسلرینی مدافعه ایدر کن شهرستانیک بومقدمه لرده کی سوزلریله
استشهاد ایدیور .

دیور که شهرستانی، امامیه مذهبی علیهنده اک شدید متعصب لردن اولدینی حالده شونی
ذکر ایدیور :

« شیطانک شبهه سندن صوکر ا فسادک سببی ، حضرت پیغمبر لک خسته لغنده وقوعه
کلن اختلافدر . پیغمبرک حال مرضنده وقوعه کلن ایلک نزاع بخارینک ابن عباسه واصل
اولان اسنادی ایلر روایت ایتدیکی وقعه در . ابن عباس دیور که پیغمبر صلی الله علیه وسلمک
وفاتنه منجر اولان خسته لانی شدتلندیکی زمان « بکا حقّه وکاغد کتیریکنز سزه بر یازی
یازایم که اوندن صوکر ا ضالته دوشمه یکنز ، دیمشدی ، حضرت عمر ، « خسته لق خالنده
کیشی صایقه لار بزه کتاب الله کافیدر . « دیدی وبونک اوزرینه سسلر چوغالیدی ورسول
اکرم ، چکیلکنز یاغده تنازع کرکنز ، دیدیلر .

شیخ الاسلام فقی الدین ابن تیمیه احمد حرانی (وفاتی ۷۲۸) بونی « منهاج السنة النبویه
فی نقص کلام الشیه والقدریه ، نامی آلتنده کی اثرنده [۱] موضوع بحث ایدرک شو صورتله
اداره کلام اتمکده در :

مال ونحله دائر اثر یازان شهرستانی و امثالک بوتون نقل ایتدکلری شیلر ، بر برندن
اخذ ایتدکلری شیلردن عبارتدر . بونلرک اکثر یسندنه نقل ایتدکلری منبعک سوزلری
یازلامادینی کی بوتون اخذ ایتدکلری شیلرده اسنادده ذکر ایدله مکده در .

بونلر ، کندندن اول بوخصوصده کتاب تصنیف ایدن ابو عیسی الوراق وابو یحیی
وسائر شیعیلر کی ذواتک کتابلرندن نقل ایدرلر . حالبو که ابو عیسی ، رافضی مؤلفلردن
وا اکثر نقل ایتدیکی شیلرده متهم بر آدم اولدینی کی ابو یحیی و دیگر ی ده شیعه دندرلر .
کذابونلر ، اصحابک چوغنه طعن ایدن زیدیه و معتزله مذهب لرینه منسوب کیمسه لرک
اثرلرندن نقل اتمکده درلر .

بوسبیلده در که بوکی نقللرده اک زیاده شایان اعتدای اشعرینک نقللریدر . زیرا اشعری بو

ایده جکی سویلرکن دورت قاعده بیان ایدرو بونک اوزرینه اختلافه اساس تشکیل ایدن مسئله لر تعین ایدنجه فرقه لرك قاچ قسم اولاجنی تبین ایدر و بو فرقه لرك بویوکلری دورده منحصر اولور : قدریه ، صفایه ، خوارج ، شیعه در ، دییور .

اوجنی مقدمه ده ایسه شیطانک شهه لرینه تعداد ایتدکن صوکره بو شهه لر یدی به محصور اولنجه بدعت وضالترک بویوکلرینک ده یدی اولماسی ایجاب ایدر ، کفر وضالات فرقه لرینده کی شهه لرك بونلردن زیاده اولماسی قابل دکلدره دییور و صوکره برنجی شهه دن ، حلویه ، تناسخیه ، مشبه و غلاة رافضه چیقدی ایکنجی شهه دن قدریه ، جبریه ، مجسمه اوجنی شهه دن خارجیلر چیقدی و ایل دییور .

بن بوفکرلرده انسجام کوره میورم و بو مذهبلره اوشهه لر آراسنده مناسبتی آکلایاما یورم . بونلر بکا کلیشی کوزل یازماش کی کلیور . ظن ایدیورم که مراتب عددک یدی اولماسی ، شیطانک شهه لرینک یدی اولماسی موجب اولمشدر . فقط صوکره دوردنجه مقدمه ده مسلمانلرک اختلافلی اونه بالغ اولیور . نته کم اساس مذهبلرک عددی برکره دورت و بر کره اوندن فضله اولمشدر .

مع مافیه قاریشیق کی کورون بوتضیف و ترتیبک بویوکلر ثمره لر ویردیکی اعتراف ایتلی یز . ملل و نخله اک بویوکلر قییمق قازاندران شی ، ائی برتصنیف اثری اولوشیدر . شهرستانینک بوموضوع اوزرنده ، ائی برتصنیف دائره سنده ، ایلک یازی یازان ذات اولدیغنی دوشونه جک اولورسوق بوموضوعسنلرک نه قدر اهمیتسن اولدیغنی تقدیرده کیکمه یز . فکرلرک هنوزتصنیف و انسجامه آلیشما دیغنی بر دورک عالمندن بوکونک مکملیتی ایستامکه حقمن یوقدر .

بونکله برابر شهرستانی ، بومقدمه ده مثلاً ، شهه لری صایارکن اللهک حکمتنک سیاقه وسیستمی ایجاباته کوره وارد اولان سؤالری بیوک برمهات منطقیه ایچنده ایراد ایتمشدر . ومثلاً خارجیلرک ، حکم آنجق اللهکدر انسانلر حکم اولاماز سوزیله شیطانک بن آنجق سکا سجده ایدرم بشره سجده ایده م ، دیمه سی آراسنده کوردیکی مطابقت ده یک ظریف و منطقی در .

بناء علیه شهرستانی بی معقولات ساحه سنده خفیف کورمکه حقمن یوقدر . اونک اقتدار و مهارتی بالخاصه مقدمه لردن صوکرکی بحثلرده کوروله جکدر . آنجق داها اورالره کچمه دن بومقدمه نک ادوار متعاقبه ده اویاندردیغنی مناقشه لره عطف نظر ایدلم .

عهده سنده اولان بر ذات ایچون تألیف ایتمشدر. مقصدی طلب عاطفت و اونک نظر دقتی کندینه جلب ایتک ایدی. [۱]

نتکیم کندیزی ایله ابن سینا آراسنده کی مصارعه یه دائر اولان کتابی ده بونک ایچون تألیف ایدلمشدر. زیرا بو ذات شیعیلکه و فلسفه یه مائل ایدی. اونک حقنده اک اهون حکم اکر اسماعلیه دن دگله شیعی اولماسیدر. بوسیله در که شهرستانی بو کتابنده پک آجیق بر صورتده شیعیلره طرفدارلق کوسترمشدر. [۲] حالو که دیگر کتابلرنده امامیه مذهبی ببطال ایتمکده در که بو شهرستانینک کتابی تألیف ایتدیکی آدمک خاطری ایچون امامیه یه مداهنه ایتدیکنی کوسترر.

بوندن باشقه شهرستانینک ملل و نحل کتابنک اولنده شیطانک ملکلره مناظره سنه دائر حکایه ایتدیکی شبهه، آجیق نقل ایله بیلینه جک بر حاد نه در. حالو که او بویه بر نقل ایچون اسناد کر ایتمه مشدر و بو خصوصده اصلا اسناد اولاماز. زیرا بو، نه پیغمبر صلی الله علیه و سلم دن، نه اصحابنک برندن نه ده مسلمانلرک مشهور اماملرندن نقل ایدلمه مشدر. اهل کتاب عندنده معلوم اولان شیلردن ده دکلدر. زیرا بونلر عندنده معلوم اولان شیء، آجیق انیسادن نقل صورتیه اولابیلیر. بو حکایه لر بعض مذاهب کتابلرنده و بعض خرسیتیان کتابلرنده بولونور.

برده شهرستانینک مذاهبه دائر نقل ایتدیکی شیلرک چوغی معتزله کتابلرننددر. معتزله ایسه قدری انکار ایدرلر. بوجهتله، الله بیلیر اما، بو حکایه قدری انکار ایدنلرک بری طرفندن قدری قبول ایدنلر علیهنده دلیل اولسون دییه وضع ایدلمشه بکنزیور. نتکیم بونلر یهودی لسانندن شعرلر اویدورمق و سائره کی حرکتلرده بولونمشلردر. بز قدریه دن بر جوق کیمسه لرک، الله قارشى حجت اولاجق شیلری غیر مسلم لسانیه وضع ایتدکرینی کوردک. بونلرک بوکی شیلردن مقصدلری قدری انکار ایتمکدر. عینیه شیعیلردن بر جوقلرینک، اهل سنته شوکا جواب و بریکزه، دیمک ایچون یهودی لسانندن کندى ایچون بر طاقم محبتلر وضع ایتدکرینی کوردک. بوکی شیلره، بونلرک فسادنی بیانندن عاجز اولان عوامه خطاب ایدرلر.

رافضینک، ابلیسک شبهه سندن صوکر فسادک سببی پیغمبریمزک خسته لغنده وقوعه کن اختلافدر، دیمه می یالانک اک واضحیدر. زیرا بوندن مقصد ا کر بو اختلافک ایشله نیلن ایلک [۱] بو ذاتک ترمید تقی سید مجدالدین ابوالقاسم علی بن جعفر الموسوی اولدینی یوقاریده کچمش ایدی.

[۲] یوقاریده مصارعه حقنده بیان مطالعه ایدرکن بو نقطه یه اشارت ایدلمشدی.

مذهبلری هېسندن اُنی بیلیر و بوکی یالانچیلرک یالانلرندن پک زیاده صاقیردی. بوکا رغما اونکده نقل ایتدیکی شیلرده بعضاً غلطه تصادف ایدلمکده در.

ابن تیمیه بومناسبتله سوزی اوزادارق دیورکه علمانک مذاهبه دائر اثرلرینه وقوف و اطلاعی اولانلر بیلیرلرکه شهرستانی، اثرک برچوق یرنده ضعیف سوزلر، نقل ایتمشدره. بونکله برابر اونک کتابی بوخصوصده تصنیف ایدیان کتابلرک اکثریسندن داها احاطه لی و نقل خصوصنده ده اک کوزلی در. لکن بوخصوصده اولان اولمش (یعنی سبب فساد، بیان خصوصنده بوپوک برباطاقلغه دوشمش) در.

شهرستانی، ابن سینا و امثالی فلاسفه نک و اشعریه نک سوزلرینه واقف اولدینی ایچون بواکی طائفه دن نقل ایتدیکی شیلر، دیگرلرندن نقل ایتدیکی شیلردن داها شایان اعتماد در.

اصحاب و تابعینه و حدیث اماملرینه کنججه نه اوه، نه ده امثالی بونلرک سوزلرینی ییلیمورلر و بلکه ارباب علمک بونلری، اسانید معروفه ایله نقل ایتدکلرینی لایقيله ایشیتمه مشلریله .. یالکز برطاقم جمله لار ایشیتمشلر. حالبوکه بوجمله لار حق و باطلی مشتملدر. بوسبيله بونلرک تألیفاتنده کی نقل ایله ثابت سوزلری تدقیق ایده جک اولورسه کز، نقل ایتدکلرینه مخالف شیلر بولورسکیز.

رافضینک شهرستانی حقنده امامیه مذهبی علمیه اک شدتلی متعصبلردن ایدی دیمه سنه . کنججه، بوه، بویه دکدر.

زیرا شهرستانی چوق دفعه لار، اونلرک فکرلرندن برچوقلرینه میل ایتمشدر. حق بعضاً اسماعیلیه باطنیه نک کلامنی ذکر ایدر و توجیه ایدر. بوسبيله حقیقته موافق اولمادینی حالده بعض علما اونو اسماعیلیه دن اولقله اتهم ایدیور و اسماعیلیه دن اولدیغنه کندی کلام و سیرتندن شاهدلر کوستریورلر.

مع مافیه دینه بیلیرکه شهرستانی، براعتباریله شیعه ایله برابر براعتبار ایله ده اصحابی اشعری ایله برابر در. اهل کلام و واعظلرک جوغی بووضعته دوشمشلدر. اکثریسی علی بن حسینی انکار ایتدکلری حالده ادعیه مأثورده اونک ایچون دعا ایدرلر.

خلاصه شهرستانی شیعه یه میلی اظهار ایتمشدر. آنجق بومیل ایچندن کلهرکمی؟ یوقسه اونلر مداهنه می ایدی؟ بوجهت توضیح ایتبور فقط، نه اولورسه اولسون بویه برمیل وارد در. زیرا بوکتابی، «ملل و نحل» کتابی، شهرستانی بونلرک رؤساستدن ولایت دیوانیه

کناه اولدیغنی سویله مک ایسه بونک بطلانی واضعدر. ا کر شیطانک شهه سندن سوکرا وقوعه کان ایلك اختلاف بودر. دیمک ایسته نیلیورسه بوکا بوقاچ جهندن جواب ویریه بیلیر. اولا شیطانک شهه سی ملکر آراسنده براختلاف حصوله کتیرمه مشدر. انسانلر ایسه بونی ایستمه مشلردر که آرالرنده اختلاف حاصل اولابیلین .

ثانیاً انسانلر آراسنده اختلاف، اسلاملردن اول آدم ونوح زمانندن بری حصوله کلشدر. بونلر، اسلاملرک اختلافاندن قات قات چوقدر. شو حالده ابلدیسک شهه سندن سوکرا فسادک سببی پیغمبر صلی الله علیه وسلم خسته لغنده کی اختلافدر، دیمک ناصل ممکن اولابیلیر؟ حق پیغمبردن اولده اختلاف وفساد حصوله کلشدر. اهل قباء آراسنده وقوعه کان قتال کبی که پیغمبریمز، بونلرک آراسنی اصلاح ایتمک ایچون اختیار زحمت ایتمشدی .

شهرستانی نک حدیثه و آثار صحابه و تابعیه وقوفی اولمادیغندن، اختلافی یالگنز مسلم و غیر مسلم مذاهب آراسنده کوستریور. چونکه معلوماتی بوکتابلردندر. صحابه و تابعینک واثمه مسلمینک مذهبلردن هیچ بحث ایتیمور. چونکه نه شهرستانی، نه اونک کبی اهل کلام اولانلر، بو حقیقتلری بیلیمورلر. بوتون خطالرک منشأی بورادهدر. انصارک، سعد بن عبادہ پی تقدیم واکا بیعت ایتمک ایسته مه لرینه دائر اولان سوزلرده احادیث صحیحہ پی بیلنلرک اتفاقیله باطلدر. کرچه شهرستانی وامثالی بوکی مسئله لرده یالان سویله مک قصدیه حرکت ایتیش دکالردر. فقط یالان قصدیه سویله ینلرک سوزلرنی بیلیمه یه رک و تنقیده تابع طوتمایارق نقل ایتشلردر. شهرستانیک بو مقدمه ده بحث ایتدیکی وشیخ رافضی طرفندن اشعلرلر علیهنه سندن اتخاذ ایدیلن مسئله لری، ابن تیمیه برر برر موضوع بحث ایده رک مدلل و مفصل بر صورتده رد ایتمکدهدر. شیطان شهه سندن سوکرا کی اختلاف اوزرینه صحیفه لرله آیتلر و حدیثلر یازمش و بونلرله بر جوق اختلافات کوسترمشدر. امامت مسئله سنده ده عین تفصیلات موجوددر. بورایه قدر نقل ایتدکرم ملل و نحل مقدمه لری یوزندن سویله نیلن سوزلر و یاییلان مناقشه لر حقنده بر فکر ویره چکی ایچون اوتفصیلاتی تماماً نقله لزوم کورمه دم . مع مافیه ابن تیمیه کرک منهاج السنه ده و کرک دیگر اثرلرنده مختلف مسئله لر مناسبتیه شهرستانیدن مختلف نقطه نظردن بحث ایتمکدهدر. اونی اکثریا تنقید و بعضاً تقدیر ایدر. بوجهتلر ایلهریده ضیراسی کلنجه کوستریله جکدر .

پیتهمه دی اغستوس ۹۲۶

یوسف ضیا

